

KAIS.KÖN.HOF

BIBLIOTHEK

55.600-B

Alt-

~~43. 155.~~

ZÖNCECE

55600-B.

113 ~~114~~ 155

HAZA ÉS KÖZÖNSEGES HISTÓRIA

röviden

A Grammatica Classis' számára.

készítette

P. CSORJA FERENTZ.

A' N. Enyedi Ev. Reformatum Nemes Col-
légiumba a' Philosophiának közön-
séges rendes Tanítója.

Második megjobbitott kiadás.

NAGY ENYEDEN.

NYOMTATTATOTT A' NS. REF. KOLÉGYOM' BETŰ-
VEL VÍZI ISTVÁN' ÜGYELETE ALATT 1835.

IMPRIMATUR.

Claudiopoli 1ma Maji 1830.

Samuel MÉHES.

Librorum Revisor.

J E L E N T É S.

Ezen könyvetskébe *História* van, még pedig *Haza és Közönséges História*, rövid kérdésekbe és feleletekbe foglalva, a' *Grammatica Classis'* számára. A *Haza História* az első fél esztendőre, a' *közönséges História* a' második fél esztendőre. Melynek készítésében hármas volt a' tzel: első, hogy a' gyermek a' kétféle *Históriáról* képzetet szerezzen magának; második, hogy a' hibás kéz-írásból való tanulás terhetől meg szabaduljon; harmadik, hogy mind a' kétféle *Histórián* egészszen végig nézvén, mikor a' felsőbb *Classisokba* azokat elszaggatva bővebben tanulja, láthassa és tudhassa, hogy annak melyik részébe jár.

Ila valaki ebbe telyességet vagy tökéletességet keres, nagyon meg tsalódik,

*hogy pedig a' fel. tett tzelok elnem eröd-
nének, tsak a' tagadhatja, a' ki a' ká-
kán is götsöt akar keresni. Egyébaránt
akár mi legyen rólla az ítélet, a' Ti szá-
motokra, Grammatisták, vagyon készítve.
Használjátok előmenetellel, mely iránt
jó reménységgel lehettek, ha a' Tanító a'
magyarázatot érti és nem un ya. Az
Író egyenesen a' Ti jóvatokra törekedő
szándékból tette fáradságát. Sz. Udvár-
helyen 1830-ba Januárius 28-dik napján.*

az Író.

A' HAZA HISTÓRIÁJA

röviden

A' Grammatica Classis' számára

Az első fél-esztendőre.

1. *Mi a' Haza Históriája?*

A' Haza Históriája, Hazánk nevezetesebb történeteinek hiteles előbeszélése.

2. *De mi a' te Hazád?*

Az az Ország, melyet a' Magyar Nemzet vérével szerzett, és a' melyet máig is bír, és a' melyben én is, mi t azon nemes Nemzetnek maradéka, születtem és élek.

3. *Régen Magyar Országot hogy hívták?*

A' Dunán túl való részét Pannóniának; a' Duna és Tisza között való részét Jázigiának; a' Tiszán innen való részét Dáciának, a' hová a' mi Erdélyünk is tartozott.

4. *Hány ízbe jöttek a' Magyarok Magyar országba?*

Három ízbe; elsőbben jöttek Hunnok neve alatt; másodszer az Avarok neve alatt; harmadszor jöttek a' Magyarok neve alatt.

A' HUNNOKRÓL.

5. *Mitsoda Nemzet volt a' Hannok' vagy Hunnuk' Nemzete? és hól lakott?*

A' Hunnok' Nemzete volt Scythia Nemzet, és lakott északi és közép Ásiába egészen a'

Chinai Birodalom határáig. Ezek ellen a' Hunnukok ellen kénytelenek voltak a' Chinaiak egy 400 mért-földnyi hosszúságú erős köfalat építeni.

6. *Mi okozta a' Hunnuknak hazájából való kijöveleket?*

A' belső háború, mely miatt az Északi Hunnukok a' Déliektől a' Chinaiak segítségével meg veretve hazájokat elhagyták és Európa felé jöttek.

7. *Hinek vezérlése alatt? és mikor jöttek Európába?*

Bálámbernek vezérlése alatt a' Tanais vizén által jöven Európába béléptek 374-be Krisztus születése után. A' hol elsőbben az Alánusokat győzték meg, azután Dáciát és Pannoniát is elfoglalták.

8. *Bálámber után kik voltak a' Hunnukok Vezérei?*

Bálámber után a' Hunnukok Vezérei voltak; Karaton, Uldinus és Mundzuchus.

9. *Mundzuohusnak hány fiai voltak.*

Kettő úgy mint Atila és Bléda vagy Buda; ez a' Bléda az Atila lesei miatt csak hamar elesvén az egész Birodalom szállott Atilára 434-be.

10. *Atila kezéhez vévén a' Birodalmot ki ellen fordította fegyverét?*

Második Theodosius nap keleti Tsászár ellen, hogy némely alattvalóit Birodalmába befogadta volna, a' kit készületlen találván, Tartományait pusztította. Theodosius meg ijedvén tizfra követséggel és esztendőnként való adófizetéssel engesztelte meg Atilát.

11. *Kik voltak a' Követei? és ki volt melléjük adva's miért?*

A' követek voltak Maximinus és Orestes fő emberek. Melléjük volt adva Priscus Rhetor nevű tudós, hogy osztán annak a' követségnek históriáját le írja.

12. *Harmadik Valentinian nap nyugoti Császár ellen miért ment Atila? hól és mitsoda szerentsével ütközött meg?*

Azért, hogy nem engedte, hogy Honoria a' testvére Atilához menyhen férjhez. Nagy serget gyűjtven azért napnyugotra ment és Galliát pusztitván egész Orleánig elé nyomúlt, de Aetius a' Valentinian vezére közelgetvén, a' Catalaunumi mezőkre vonta vissza magát, a' hól meg ütközvén 451-be, kétséges, hogy győzedelmes lett volna, mert éjtzakára kelve kaszás szekerei közé vonta magát vissza.

13. *Nap nyugotról vissza jöven 'nem ment le Olosz Országba?*

El ment és ott sok Városokat pusztított, el akart Rómába is menni, de a' Római Püspök Nagy Leo papságával eleibe menvén beszédével őtet a' vissza térésre bírta.

14. *Aután hogy folytának az Atila dolgai?*

Nagy fénnnyel, de a' halál előtt néki is meg kellett hajólni, mert meg hól 454-be mikor Ildi kóval a' frantzia Király leányával menyegzői pompát tartana.

15. *Hány fiai voltak? 's mi lett a' Birodalom' sorsa?*

Három fiai voltak: u. m. Ellák, Dengezich és Irnák, a' kik midőn az Ország osztálya felett veszekednének, a' meg hódolt népek fegyvert fogtak és őket el kergették 's Birodalmoknak

végct vetettek, minekutánna mintegy száz esztendői fenn állott volna. Ekkor egynehány ezeren az Erdélyi szélbéli hegyek között a Hunnok közül megmaradtak és ezeknek maradványai a Székelyek.

AZ ÁVÁROKRÓL.

16. *Hól laktak az Ávárok?*

Asiába a Caucasus hegyein túl.

17. *Ott kik háborgatták őket? 's onnan hová jöttek?*

A szomszéd Törökök, azért lakhelyeket elhagyván a Hunnusok példája szerint Európába jöttek 564-be és a Tanais mellett lakó Hunnusokat társaságokba vették.

18. *Európába bé lépén kihez küldöttek követeket, hogy nekik lakásra való földet adjon?*

Justinianus nap keleti Tsászárhoz. A ki a követeket nagy emberséggel fogadta és gazdagon meg ajándékozta 's nekik adta Moesiát, Daciát és Pannoniát lakásúl, tsak hogy azokból az ő ellenségeit a Gepidákat és Hunnusokat ki verjék, sőt még esztendőnként való adót is ígért nekik.

Elfoglalván az Ávárok az általadott Tartományokat, mitsoda nap keleti Tsászárokkal hadakoztanak?

Justinus, Mauritius, Focas, és Hérácliuszal.

20. *A Héráclius ideje után hogy állottak az Áváresék dolgai?*

Hanyatlani kezdett az Áváresék szerentsége, és semmi nevezetes dolgot nem miveltenek, míg Nagy

Károly Napnyúgoti Tsaszárral, a' ki a' Francusok Királya is volt, egybe nem akadtak.

21. *Mi okból akadtak Nagy Károlyal egybe?
és mi lett ebből az Ávárok szerentséllen-
sége?*

Abból az okból, hogy Nagy Károly Desideriust a' Longobárdusok Királyát felső Olosz országban meg győzvén és fogságba küldvén, Luitberga a' Desiderius leánya Thassilo Baváriai Herczegnek felesége, az apján elkövetett méltatlanságot megboszullani akarván, férjét ingerelte Károly ellen. Thassilo segítségül hívta Károly ellen az Ávárokat. Az Ávárok elmentek, a' miért Károly megharagudván, ellenek ment, és addig meg nem szünt velel hadakozni, míg őket egészen meg nem győzte és országokat el nem foglalta 803-ba.

22. *Az Ávárok vezérei mind hogy hivattattak?*

Hivattattak Chágánoknak, mely annyit teszen mint fejedelem, ilyenek voltak Thudun és Tutund.

A' MAGYAROKRÓL.

23. *A' Magyarok hol laktanak?*

A' Magyarok laktak belső Ásiába Igur vagy Turfán Tartományába.

24. *Mi ok indította őket lakó földjök elhagyására?
és hány nemzetség? hány Vezér alatt
merre indult?*

Az egymás között való háborgás, azért hét nemzetség a' többtől elszakadva hét Vezérek alatt jött Európa felé.

25. *Ezen hét Vezérek között ki volt az első?
és mitsoda törvényt hoztak mikor ötlet főnek
vagy Fejedelemnek választották?*

Ezen hét Vezérek között *Almus* volt az első, a' kinek Fősegre vagy Fejedelemségre való vállasztásakor a' következő törvényeket hozták.

1-ben Hogy az *Almus* véréből származandó Fejedelmeknek híven fognak engedelmeskedni.

2-szor Hogy a' mit ki ki fegyverével elfoglalna, azt maradékanak is örökre megtarthatná.

3-szor Hogy a' Fejedelem ellen zenebonáskodók halállal büntetessenek.

4-szer Hogy ha a' Fejedelem ezen törvényeket meg rontaná ne esmértenék annak.

26. *Mikor jöttek által a' Kárpátus hegyein és Almus után ki lett a' Fejedelem?*

A' Kárpátus hegyein által jöttek 889-be és *Almus* után lett a' Fejedelem *Árpád* az ő fia.

27. *Mit tseledkedtek Árpád alatt a' Magyarok?*

Magyar Országot, melyet akkor különböző Fejedelmek bírtak, elfoglalták: sőt *Tuhutum* az *Árpád* vezére Erdélyt is elfoglalta az *Árpád* számára, melyet *Árpád* *Tuhutum*nak is ajándékozott, melyet az ő maradéki bírtak a' Szent István idejéig, a' mikor István vissza foglalta.

28. *Zoltán az Árpád fíja mikor lett Fejedelem? és mit tseledkednek alatta a' Magyarok?*

Lett Fejedelem 907-be alatta a' Magyarok bé ütöttek Német országba és ott Baviát és Saxoniát pusztították,

29. *Mitsoda Tsászártól verettettek meg és holt?*

Első Henrik Német Tsászártól Merséburgnál 934-be erőssen megverettettek, úgy hogy 36 ezer embereket veszítettek el. Azután Henriknek többet nem is alkalmatlankodtak.

30. *Zoltán után ki lett a' Fejedelem? mikor? és mit műveltek alatta a' Magyarok?*

Toxus 948-ba, ez alatt Otto Német Tsászárt ismét háborgatni kezdték, Német Országot pusztították, de Otto Augsburgnál őket egészen egybe rontotta 955-be, Három Vezéreiket elfogván fel akasztatta.

31. *Ezen tsapások által nem tértek e' jobb észre a' Magyarok?*

Vagy igen, naponként szelidebbek kezdettek lenni, és a' keresztyén Vallást kezdték meg szeretni. A' kborlásról és szélyel pusztításról le mondtak és földjeiket művelni kezdték.

32. *Ki alatt tették pedig ezeket?*

Gejza Fejedelem alatt, a' ki Toxus után 972-be lépett a' Fejedelemségre. Ez békesség szerető ember lévén a' Magyarokat is arra bírni igyekezte. Maga egész familiájával meg keresztelkedvén a' Keresztyén Vallást bé vette, kinok példáját igen sok Magyarok követték.

33. *Hány feleségei és gyermekei vóltanak Gejzának?*

Vóltanak két feleségei; egyik vólt Sárolda Gyula Erdélyi Fejedelemnek leánya: a' másik vólt Adelhaiz Micislaus Lengyel Királynak leánya. Az első feleségétől vólt egy fija István, a' ki első Királyok lett a' Magyaroknak. Vóltak három leányai, Juditha, Sárolda és Gisela.

34. *A' Magyar Királyok Históriája hány Szakaszokra osztatik?*

Háromra. Az első magába foglalja az Árpád törsokeiből való Királyok' Históriáját,

A' második , az idegen Házakból való Királyok' Históriáját.

A' harmadik , az Austriai Házból való Királyok' Históriáját.

E L S Ő S Z A K A S Z.

Az Árpád Törökéből való Királyok' Históriája.

35. *Hány Királyok uralkodának az Árpád törökéből?*

Huszon három Királyok, ily rendel: 1-ső István vagy Szent István — Péter — Sámuel vagy Aba — 1-ső András — 1-ső Béla — Salamon — 1-ső Gejza — 1-ső László vagy Szent László — Kálmán — 2-dik István — 2-dik Béla — 2-dik Gejza — 3-dik István — 2-dik László — 4 dik István — 3-dik Béla — In re — 3-dik László — 2-dik András — 4 -dik Béla — 5-dik István — 4 dik László — és 3-dik András.

36. *Hivolt Szent István? mikor korónáztatott meg? és miket tselekedett?*

Volt Gejza Fejedelemnek a' fija, első Magyar Királynak koronáztatott az ezredik esztendőben a' második Sylvester Pápától ajándékozott koronával. Ez az atya nyomdokait követván a' kereszttyén Vallást az Országba terjesztette, Templomokat épített, Püspökségeket állított, az Országot Vármegyékre osztotta és az Országbeli fő hivatalokat fel állította, milyenek a' Palatinus és Ország Birája. Erdélyt 1002-be Magyar Országához vissza foglalta és azután Vajdák által igazgattatta.

37. *Istvánnak volt-e gyermeke 's ki következett utánna?*

Volt egy Imre nevű fija, de a' ki 24 esztendőskorába megholt az atyának és az Országnak nagy szomorúságára. Lett hát következője az ő jóvá hagyásából, Péter Giselának a' testvérének Ottó elebb Burgundiai azután Velentzei Hertzegetől való fija, 1038.

38. *Milyen ember volt Péter és utánna Aba?*

Péter az özvegy Királynéval méltatlanul bánt 's pedig neki köszönte e yfelől a' királyságot, mellyel a' haládatlanságnak egy otsmány példáját adta. A' Németeket a' Magyarok felett pártfogolta, a' honnan ezeket magától el idegenítette.

Aba a' Szent István sogora, mert Sároltá testvérét tartotta feleségül, a' Péter részén lévőket üldözte, gyanús ember lévén még a' leg meghittebb embereit is magától el idegenítette, a' honnan ő is utálatba jött és királyságától meg fosztatott.

39. *Hát első András és első Béla ki fiai? 's milyen Királyok voltak?*

Ezek voltak kopasz Lászlónak a' Gejza Fejedelem testvére fíjának gyermekei. Aba után András Russiából hivattatott a' királyságra 1046. András a' pogány Magyarokat meg zabolázta. 3-dik Henrik Német Tsászárt a' Vertési erdőknél meg verte; a' testvérével viszálykodott a' következés felett, András a' fíját Salamont akarván maga után hagyni. —

Első Béla a' királyságra lépven 1061-be két esztendeig uralkodott, az alatt sok jó rendelés hozott be az Országba: az adót megkevesítette, pénzt veretett, az élelemre tartozó dolgoknak árakat kiszabta, a' héti vásárt Szombatra tette 's a' folyó és kemény dolgokra nézve köz mértéket vitt be.

40. *Első Béla után ki lett a' Király?*

Salamon az első András fija, az első Béla fiai Gejza és László az Ország harmad részét nyerték birtokul, melybe tsendesen is éltek volna, ha Salamont egy Vid nevű Tanátsossá ellenek nem ingerlette volna. Ez addig sarkolta Salamont ellenek, hogy Vátznál meg ütköztvén Vid el essett és Salamon a' koronát el vesztette. 1074.

41. *Salamon után kik lettek a' Királyok?*

Első Gejza az első Béla fija 1074-be a' ki az Országot 4-dik Henrik Német Tsászár és 7-dik Gergely Római Pápa ellen hatalmason őltalmazta. Azután 1077-be Király lett László a testvére, a' ki Szent Lászlónak is nevesztetik. Ez fogadta bé a' Jászokot Magyar Országba. Több hasznos polgári és Egyházi törvényeket hozott. A' keresztes háború a' Klermonti Ekklesiái közönséges gyűlésbe 1095-be meg határozatván 2-dik Orbán Pápa alatt, a' Szent földnek a' hitetlenek kezéből való kivételére, ű neveztetett ki a' keresztes katonák fő vezérének, de minek előtte a' keresztes katonák egybe gyűltek volna, ő meg holt 1095-be.

42. *Hí lett első László után a' Király? 's miről nevezetes?*

Kálmán a' fija 1096-ba. Eztet könyves Kálmánnak is hívják, mert a' mint némelyek írják, Váradi Püspökségből lépett királýságra. Nevezetes arról, hogy sokat bajlódott a' keresztes katonákkal, az első tsoport a' Remete Péter vezérleése alatt sok károkat tévén az országba, a' másodikat szélyel verette, a' harmadikat kezesség állítása mellet bqtstotta által az Orzágon.

43. *Kiinn? és mitsoda kegyetlenséget követett el Kálmán?*

Álmos nevű atyafiján, a' kit első László Horváth Ország királyának tett vólt, ezt onnan vissza hívta, és szemeit mind néki magának nyugthatatlanságáért, mind a' fijának Bélának ki tojatta. Meg holt 1114-be.

44. *Kálmán után ki lett Király? és miket tselekedett?*

2-dik István a' fija, a' ki még csak 15 esztendő volt, gyermeksege alatt a' Velentzések egész Dalmátiát el foglalták, a' mit ő későbbre visszavett. Comnenus János napkeleti Tsászárral hadakozott, a' kitől utóljára meg is verettetett.

45. *Mitsoda új lakosokat fogadott bé az Országba?*

Bé fogadta a' Kúnokat 1124-be, a' Duna és Tisza közzé le telepítette, mely föld ma is Kis Kunságnak hívattatik. Meg holt 1131.

46. *Második István után ki lett Király? 's ki vólt vetélkedő társa?*

Király lett második vagy Vak Béla, kinek vetélkedő társa vólt Borichius Kálmánnak törvénytelen ágyból való fija, de a' ki az Országba magát meg nem fészkelheté.

47. *Mitsoda Ország gyűlés tartatott alatta? 's miről az nevezetes?*

Az Aradi 1135, a' hól Ilona királyné férj-sui batorsággal büntetést kívánt azokra, a' kik férje meg vakittatásának okai vóltak, a' kik is ott mindjárt nagy számmal öszve vagdaltattak.

48. *Vak Béla után 2-dik Gejza miről nevezetes?*

Arról, hogy 1142-be a' Szászokat Német Országból Erdelybe behozta, hogy a' pusztá helyeket és bányákat művelnék, az Országot az ellenség bé ütésétől oltalmaznák. A' honnan sok szabadságokkal meg ajándékozta őket 's meg engedte, hogy nemzeti petsétjeiken és zászlójeiken ezen feljül írást használják: *ad retinendam coronam.* — Conrád Német Tsászár és 7-dik Lajos Frantzia Király ő alatta mentek által az Országon keresztres katonákkal a' Szent földre.

49. *Harmadik István, 2-dik László és 4-dik István valami nagy dolgot műveltek e?*

Semmi nevezetes dolgot nem műveltek. Mánuel Görög Tsászárnak a' volt a' tzielja, hogy Magyar Országot a' Görög Birodalommal egybe tsatolja, azért 2-dik Lászlót és 4-dik Istvánt pártfogolta 3-dik Istvánnak ellenére, de azok a' Királyságból hamar ki esvén, harmadik István ellene szegte magát, azért Mánuel tzielját el nem érhetette.

50. *Harmadik Béla miről emlékezetes?*

Arról, hogy a' fényes Constantzinápolyi Udvarba nevedekvén fel, a' rendet és tsinosságot igyekezte Magyar Országba bé hozni. Az előtt a' volt a' szokás, hogy minden ember külömbség nélkül bé mehetett a' Királyhoz, és annak ügyét — baját el beszélhette, 's orvasoltatását kérhette, a' mi a' Királyi méltóság tekintetének ellene volt.

51. *Ezen szokas megváltoztatására mit rendelt Béla?*

Béla azt rendelte, hogy annak utánna az a' félek írásba essenek; két Tanátsosokat vagy

Udvari Cancelláriusokat rendelt azért, hogy azok a' kérő Leveleket beszednék, azoknak foglalatját a' Király eleibe adnák, és a' Király parantsolatja szerint válaszolnának azokra. Ez által a' Királyi méltóságnak fényét emelte, és a' Magyarokat írni tanította.

52. *Mitsoda Tartományt kötött Magyar Ország-hoz? 's kit tett annak Királyának? 's mikor holt meg?*

Gallitziát, egy Lengyel Tartományt a' Kárpátuson túl, Magyar Országhoz kötötte és a' kisebbik fiját Andrást annak Királyának koronáztatta. Meg holt 1196.

53. *Harmadik Béla után ki lett Király? mit tselekedett? és kivel visszálkodott?*

Imre a' Béla nagyobbik fija, a' ki mindjárt uralkodása kezdetén a' Vázi Püspökkel méltatlanul bánt, hogy a' Templom' kintsét néki kiadni nem akarta. Visszálkodott Andrással a' testvérével azért, hogy ez az Attyától hagyott kintset elvesztegetvén, a' királyi jövedelmekhez is hozzá nyult. Mikor szinte ütközetre került közöttök a' dolog, Imre Andrást elfogatta és Toth Országba a' Kehenei várba záratta.

45. *Imreh halálához közelgetvén mit tselekedett? 's ki lett utánna Király?*

Imre Király halálához közelgetvén hat esztendősz László nevű fiját meg koronáztatta, 's Andrást ki szabadítván néki Tutorúl rendelte, de a' gyermek Király csak hamar meg halván, lett utánna királyá Andrásh ezen néven második 1205.

55. *András mivel idegenitette el a' Magyarokat magától?*

Azzal, hogy a' Királyné testvéreit, a' Hazafiak' elmellőzésével nagy hivatalokra emelte; a' honnan mikor ő Gallitziába lenne, egybe esküvés lett a' Királyné ellen, és azt meg ölték.

59. *Mitsoda szent hadba elegyedett András? 's mit hozott onnan vissza?*

A' Keresztes hadba elegyedett, el menvén a' Szentföldre 1217 a' hól esztendő t töltött el, egy rakás pénzt elköltött, a' Szentföldet meg nézte, és a' Jérusálemi Királyi Tituluson kívül semmit onnan vissza nem hozott.

57. *Hogy találta vissza jöven az Országot? mivel kívánta le tsendesíteni? 's mikor holt meg?*

Viszsa jöven igen nagy zavarba találta az Országot, melynek le tsendesítésére Ország gyűlést tartott, 1222 és ott adta a' Magyaroknak azt a' híres Diplomát — Szabadság Levelet, mely a' Magyar Szabadságnak máig is fundamentoma. Meg holt 1235.

58. *Ki lett utánna Király? és mitsoda szerentsétlenség érte ő alatta Magyar Országot?*

András után Király lett a' fija 4-dik Béla, a' ki a' Nagy Kunságba lakó Kúnokat az Országba bé fogadta. Ő alatta a' Tatárok Magyar Országot úgy el pusztították, hogy egy temérdek pusztához hasonló lenne. A' lakosokat kegyetlenül megöldösték, hogy tizenöt mértföldnyire sem lehetett embert látni, a' helységeket el égették. Maga a' Király is kéntelen volt az Országból kifutni. Azután éhség, döghalál, és sáskák lepték meg a' szerentsétlen országot.

59. *A' Tatárok el menvén mit tsinált a' Király? mikor holt meg?*

Viszsa jöven' igyekezte a' szerentsétlen Ország állapotját orvasolni, uj lakosokat hozott bé a' szomszéd Tartományokból, és azokat boldogítani törekedett, de régi lábára az Országot nem állíthatta. Meg holt 1270.

60. *Hik lettek 4-dik Béla után Királyok?*

Lettek 5-dik István, 4-dik László és 3-dik András. Ötödik István hadakozott Ottokár Cseh Királlyal Styria felett, melyet utóljára végképen elvesztett. Negyedik László hívattatik Kún Lászlónak is, mert Kún anyától származott és a' Kúnokat pártfogolta. Ki tsapongó életű ember völt, a' miért a' Pápától is meg feddetett. Meg ölettegett a' Kúnok által utóljára. Harmadik András utolsó völt az Árpád törsokeből a' fiú, ágon. A' vetelkedő Társai miatt békességesen nem uralkodhatott. Meg holt 1300-ba és a' Magyar História első szakaszát bévégezte.

MÁSODIK SZAKASZ.

Az Idegen Házakból való Királyok Históriaja.

61. *Hány Királyok uralkodtanak az idegen Házakból?*

Tizen három Királyok: u. m. Ventzel, — Otto, — Robert Károly, 1-ső Lajos — Mária — Kis Károly — Sigmond — Albert — 1-ső Ulászló — 5-dik László — Corvinus Mátyás — 2-dik Ulászló — 2-dik Lajos.

* *

62. *A' harmadik András halála után hány részre szakadtak a' Magyarok a' Király választásába?*

Két részre szakadtak: az Illyriai fő Rendeek Robert Károly Sicíliai Királyt akarták Királyoknak, a' ki 5-dik Istvánnak Mária nevű leányától való unokája volt. E' mellett a' rész mellett volt 8-dik Bonifacius Római Pápa is. A' Magyar fő Rendeek a' szabad választás' jussával élván Ventzel Cseh Királyt hívták meg Királyoknak.

63. *Melyik lett hát a' Király?*

Ventzel Cseh Király, öreg ember lévén, maga nem fogadta el, hanem ugyan Ventzel nevű 12 esztendő s fíját ajánlotta, kit a' Magyarok bé hozván meg koronázták és László nevet adtak nékie.

94. *Ventzel folytatta é a' Királyságot?*

Nem, mert a' Pápa mindent elkövetett, hogy a' Rendekeket az ő részéről el vonnya. Ezt az apa meg halván bé jött az Országba és a' fíját a' koronával és egyéb clenodiumokkal együtt haza vitte.

65. *Ezt látván a' Rendeek mit tselekedtek?*

Most is nem Károlyt, hanem Ottó Baváriai Hertzeget vállasztották a' Rendeek Királyoknak, a' ki negyedik Bélának unokája volt.

66. *Ottó szerentsébb volt é mint Ventzel?*

Nem, mert mikor Erdélybe jött volna, hogy ott László nevű Vajdának leányát feleségül vegye, attól el fogatott, koronájától, melyet magával hordozott, meg fosztatott; és fogságából addig ki nem bocsáttatott, míg az Országhoz való minden jussáról le nem mondott. Ekkor nagyon kerülő úton ment vissza Baváriába.

67. *Ottó el menvén hogy lett Károlylyal a' dolog?*

Úgy, hogy a' Pápa követje Gentilis Cardinális a' Rákosi mezőken való Ország gyűlésbe ötet szép beszéddel ajánlotta, 's a' mikor azt is mondotta, hogy a' Pápa az Ország vállasztási jussát meg rontani nem akarná, Királynak vállasztották 's meg is koronázták, minekutánna azt tíz esztendeig kereste volna. 1310.

98. *Millyen Király vólt Károly?*

Jó Király vólt: az elkopott pénzek helyett újot veretett; — a' perlekedés módját Frantzia Országból bé hozta, mely máig is meg van; — a' hév vassal és forró vízzel való vaflatást eltörlötte; — a' nemes familiáknak tzimereket osztogatott.

69. *Mik vóltak Károlynak hibás tettei? 's mikor hólt meg?*

Egy az, hogy a' Záhi familiát igeñ kegyetlenül büntette meg azért, hogy eggyik közzüllök a' Királyi familiát meg támadni merte. Más az, hogy Bazarád Havasalföldi Vajdát ok nélkül támadta meg haddal, némely árulok' vádlására, a' honnan ő is alig tudott vissza jöni. Meg hólt 1342.

70. *Ki lett Károly után Király? mitsoda nevezetes hadja vólt?*

Első Lajos a' fija a' kinek nevezetes vólt a' Neapolisi hadja. Ennek oka a' vólt, hogy Johanna a' Neapolisi Királyné a' férjét Andrást, a' ki Lajosnak testvére vólt, Aversába meg fojtatta, és azt akarta Lajos meg boszszullani.

71. *Johanna meg büntettetett e'? 's mi a' sir irása?*

Johanna meg büntettetett azzal a' halál nemével

és ott, a' melyel és a' hól ő is férjét meg ölette
vált. Kinek sír-írása deákul a' következendő.

Inclyta. Parthenope! jacet hic Regina Johanna

Prima, prius felix, mox miseranda nimis.

Quam Carolo genitam, mulctavit Carolus alter,

Qua morte illa virum sustulit ante suum,

Híres Neápolis! hol Johanna fekszik.

Elébb bóldog, de majd azzal nem ditsekszik.

Károly nemzette őt, 's Károly meg büntette

Úgy, a' mint jó férjét ő is meg ölette,

72. *Az Ország belső bóldogságára miket tett La-
jos és mikor holt meg?*

Pétsen az első magyar Akadémiát állította fel
1360. Azt a' törvényt hozta, hogy a' fjak az attyok'
vétkéért ne büntetessenek. — Az alsóbb és felsőbb
rendű nemeseket jussaikra és szabadságaikra nézve
egyenlőkké tette, — A' Jobbágyok' szolgálatját az
Országba egy formára határozta, és azt is, hogy a'
földes úrnak kilentzedet, a' papságnak pedig tizedet
fizessenek. Meg holt 1382.

73. *Ki lett Lajos után Király? és mi ütötte ki
magát mindjárt alatta?*

Mária a' leánya, a' kinek országjárása kezdetén
mindjárt zenebona ütötte ki magát, melynek a' vólt
az oka, hogy a' Podoliai várak' Vezérei azon vára-
kat a' Lithvániai Hertzegnek eladták. Ezek onnan
vissza hivattatván Garának a' Nádornak tanátsá-
ból halállal büntettettek, jóságai elvétetvén, gyer-
mekeik szolgaságra vettettek. Ezeknek gyermekeik
és attyokfijai fel lázzadván Kis Károlyt a' Nea-
polisi Királyt a' Magyar Tronusra meghívták.

74. *El fogadta e' Károly a' hívást? mi lett Ki-
rályságának szomorú vége?*

Nehezen ugyan, de utóljára tsak ugyan elfogadta és hajón jött elébb Segniába onnan Zágrábba, végre Budára, ott Királynak kiáltatván ment Székesfejervárra és ott magát meg koronáztatta 1385. Onnan vissza ment Budára és a' Királyi Várba szállott, egy estve Ersébeth az özvegy Királyné Károlyt magához hívatta, hogy Sigmondnak az 5-dik Károly Tsászár fíjának, a' kinek Mária el vólt jegyezve, egy Levelét közölje. Károly semmit nem gyanítva által menyen 's mikor a' Levelet olvasná bé lépik Gara Miklos a' Nádor és Forgáts Balás, 's a' Gara intésére úgy vág Forgáts egy kardal a' Károly fejére, hogy ő mindjárt le rogyik és kevés napok múlva meg hal. Azután az ő emberei vagy megölettek vagy el szélesztettek.

75. *Ez után mitsoda más szerentséllenség következett?*

Az, hogy Horváth János Horváth Országgi Bán, a' ki a' Károly részén vólt, Horváth Országba szaladott és ott lázzadást indított, A' Királynék azt gondolván, hogy személyes jelenlételekkel azt könnyebben le tsendesíthetik, oda indultak; Horváth útjokat álván reájok ütött, Forgáts és Gara magokat sokáig oltalmazták, de végre elesvén a' Királynék is elfogattattak és a' Novigrádi várba zárattak.

76. *Azonba ki érkezik meg? és mitsoda következő?*

Azonba Sigmond meg halván a' Mária szerentséllenségét sereggel Magyar Országba jött, és Budán Királynak választatván Székesfejerváron meg koronáztatott 1387, a' honnan a' felesége ki szabadította.

sára indult, az megesvén, együtt igazgatták az Országot, míg Mária 1392 meg holt.

76. *Íik ellen folytatott Sigmond hadat és mitso-da szerentsével?*

A' Törökök ellen, a' kik elhatalmasodván Európába, Nicopolyt Bulgáriába ostromolták. Sigmond ellenek ment 130 ezer emberrel, de szerentsétlenül, mert sergének nagyobb része levágott, a' más része el szélesztetett ő maga is a' Dunán egy tsolnokba tudta nagy bajjal életét megtartani 1396, és igen későn hosszas kerülés után érkezett szisza Magyar Országba.

78. *Miért tették fogságra Sigmondot a' Magyarok?*

Azért, hogy kegyetlenségét és erkölstelen életét többet nem szenvedhették. —

79. *Mikor választatott Római Tsászárnak? és hol tartott közönséges Ekklesiái gyűlést? 's mikor holt meg?*

Római Tsászárnak választatott 1410, közönséges Ekklesiái gyűlést tartott Constantziába 1413; a' hól Huss János, és Prágai Hieronymus vallásbeli vélekedésekért elevenen meg égettettek 1415—1416. Megholt 1437.

80. *Ki lett 'Sigmond után a' Hirály? 's mitsoda törvényeket hozott?*

Austriai Albert a' 'Sigmond veje, a' ki 1438-ba meg koronáztatván a' következő törvényeket hozta: hogy a' Palatinus választás ne tsak a' Király, hanem a' Rendek' akaratjától is függjön; — sem polgári, sem papi hivatalok idegeneknek ne adattassanak; — és nemes jószágot ne bírhasanak; — a' Király a' jószágot ne pénzért, hanem érdemért

osztogassa; — a' korona' javai semmi szín alatt elne idegeníttessenek; — a' Király az Országba lak-jék 's a' t.

81. *Mi történik az Albert uralkodása alatt? 's hogy hal meg ő?*

Meg halja, hogy 2-dik Amuráth Török Tsászár közelit Magyar Ország felé és Szendrőt elfoglalván már Belgrádtól nem messze lenne, serget gyűjt és eleibe menyen, de már későn volt, mert már Szendrőt a' Török elfoglalta volt és őrizettel meg erősítvén vissza tért Drinápolyba. Albert is vissza tér Austria felé, az úton hasmenést kap, és meg hal Neszmélybe 1439-be.

82. *A' Királyné a' Rendek kívánsága szerint kit választott férjének? 's ki lett a' Király?*

A' Királyné Ulászló Lengyel Királyt választotta férjének, de azonban fíja születvén azt kívánta volna inkább Királynak tótetni, el is vitte Székesfejervárra és ott megkoronáztatta. Azután megérkezett Ulászló is, ő is ugyan ott meg koronáztatik, de nem az Ország koronájával, mert azt a' Királyné tsetsemő fíjával együtt 3-dik Fridrik Tsászárnak már által adta volt.

83. *Azután mit tsinálnak mind a' Királyné? mind a' Király?*

Mind a' ketten akarták jussaikat fegyverrel oltalmazni, ütközetre is mentek, de a' Királyné ereje naponként gyengült, 's mikor a' Pápa meg akarta őket békéltetni a' Királyné meg holt 1442. A' gyermek Király pedig a' koronával együtt maradt Fridriknél.

84. *Ulászlónak ki volt fő vezére? és hól verte meg a' Törököket?*

Hunyadi János, a' ki a' Törököket Belgrád alól elkergette; Szent Imrénél és a' Vaskapunál Erdélybe 's Nissánál Bulgáriába erőssen meg verte. Ennek lett a' Szegedi békeség a' következése 1444.

85. *A' Szegedi békeség állandó volt é? 's mi lett a' következése?*

Nem volt, hanem még azon esztendőben felbontatott unszoltatván erre Ulászló az Európai Fejedelmek 's kivált a' papok által. Nagy sereggel azért bémenyen Bulgáriába és Várnánál táborba száll, élérkezik a' Török is, megütköznek, de szerentsétlenül, mert a' Magyarok erőssen megverettettek. Maga a' Király is el esett, hinek fejét levágván dárdába huzva hordozták szélyel a' táborba a' Törökök. Sírírása a' következendő deákúl:

Romulidae Cannas, ego Varnam clade notavi,

Discite mortales non temerare fidem.

Me nisi pontifices jussissent rumpere foedus,

Non ferret Scythicum Pannonis ora jugum.

Mely így fordítottott magyarra:

Az a' kiomlott vér, rettenetes festék!

Melyel Rómaiak régen Cannát festék.

Nékem is a' midőn győzedelmet várna

Képzeletem, akkor leve hires Várna.

Azon nagy veszélyről, a' mely rajtam esett

Ott végezém éltem, oh szomorú eset!

Tanulj rajtam minden 's akárki mint unszol,

Hitet soha ne szegj, mert nem tudod hun szóll

Végső sententiát az Itélő Bíró

Fejedre, ki Mennyel és a' földel bíró.

Engem is a' Papok a' frigy felbontásra

Ha nem hajtnak vala, oly nagy vérontásra

Hiszem a' Magyarok hogy nem jutottanak
Vólna, 's ki hitet szeg lásd mi jutott annak.

De hogy nem nyughattam sem estve se reggel
Töllök, itt már halva fekszem nagy sereggel.

Ez -az oka azért a' Magyar Hazába
Hogy mint Egyiptomi szolgálat házába

Ugy kesereg a' nép 's ötet úgy kinozza
A' Török, hogy rá tám a' végső kint hozza.

rövidebben:

Romát Canna; engem de Várna borit el
Vérrel; tanulj ember! gondolni a' hittel.

Meg szegették velem ezt a' Papok 's már ma
Azért nyom óh Magyar! a' Törökök járma.

86. *A' Várnai szerentsétlen ütközet után mit tse-
lekesznek a' Magyarok?*

Hunyadi Jánost Ország Gubernátorának
tették 1449, míg a' gyermek Király az Országlásra
alkalmas lenne.

87. *Miket tselekedett Hunyadi János Gubernátor-
sága alatt?*

Draculát a' Havasalföldi Vajdát megbüntette a-
zért, hogy ötet a' Várnai ütközet után a' Töröknek
kezébe akarta adni. Fridrik Austriai Hertzeget
haddal és békességgel arra vette, hogy Magyar Or-
szágba foglalásokat ne tegyen. — A' Rigomezé
jén Serviába a' Törököktől meg verettetett, sok-
kal nagyobb számmal lévén azok, mint a' Magyarok.

88. *Mikor tette le Hunyadi a' Gubernátorságot?
's mikor kezdett a' Király uralkodni?*

Le tette a' Gubernátorságot 1452-be és 5-dik
László, a' ki Posthumusnak is nevezetik elkezdte
az uralkodást 1455, mikor a' Török Constantzi-
nápolyt meg vette és a' Napkeleti Birodalom el

enyészett. Lászlónak Ulrik Cilléji Gróf volt Tutora és Ministere, a' Hunyadi Háznak halalos ellensége.

89. *Hunyadi, mint 5-dik Lászlónak fő vezére holt verte meg utoljára a' Törököket 's mikor holt meg?*

Meg verte a' Törököket Belgrádnál 1456 a' mikor a' Törököknek 200 ezer emberek volt. Elestek ekkor a' Törökök közül 40 ezeren, és minden hadi készületjek a' Hunyadi kezébe maradt. Ugyan abba az esztendőbe meg holt Hunyadi, a' maga századjának leg nagyobb Hérossa, a' Keresztységnek a' Törökök ellen oltalmazó bástyája, egész Európának nagy szomorúságára Zimomba, a' honnan teste Gyula fejérvárra hozatott és ott gyász pompával el temettetett.

90. *A' Király Belgrádba menvén mi történt ott? 's mi lett annak a' következése? holt es mikor holt meg a' Király?*

Ott Hunyadi László a' várnak Fő Vezére, Jánosnak fija, Ullrikot, a' ki őtet ingerlette, meg ölte; a' miért a' Király fogadása ellenére Lászlónak Budán fejét vétette. Későbbre elment Prágába, hogy ott a' 7-dik Károly Frantzia Király leányával menyegzői pompát tartson. De annak megérkezése előtt hirtelen meg betegedvén, meg holt 1457.

91. *Hi lett 5-dik László után a' Király?*

Hunyadi Mátyás, vagy Corvinus Mátyás, a' János kissebbik fija, a' kit László Király Prágába vitetett volt, és ott Podiébrád Györgynél mintegy fogságba hagyott volt, Mátyás a' Budai és Pesti Ország gyűlésén Kiralynak választatott 1458.

Prágából pompás követtség által haza kísértetett és későbbre 1464-be megkoronáztatott, minekutánna a' koronát 3-dik Fridriktől, a' hová az Albert özvegye vetette volt zálagba, ki váltotta. Királyságra lépésekor Szilágyi Mihály a' nagy bátya Ország Gu-
bernátorának neveztetett, mint hogy ő még nagyon ifjú volt.

92. *Mitsoda hadakat folytatott?*

Hadakozott: 1-ben Podiebrád György Cseh Királlyal az ipjával, Pál Pápának indításából azért, hogy ő Országába a' Hussitákat meg szenvedte volna, mely hadnak a' lett a' következése, hogy Mátyás a' Cseh Királyságtól el esett.

2-szor Hadakozott a' Törökökkel, a' kiket Erdélybe a' Kenyér mezején Kinisi Pál és Bathori István vezérei által keményen megvert.

3-szor Hadakozott 3-dik Fridrikkel több rendbe, utoljára 1485 Bétset elfoglalván egész Austriába uralkodni kezdett és azt bírta haláláig.

93. *Mitsoda hibás tselekedetei voltak Mátyásnak?*

Hibás tselekedete volt az hogy Szilágyi Mihállyal, a' kinek a' koronát köszönhette, méltatlanul bánt, a' Világos vári fogságban tartván őtet. Hibázott abba is, hogy Podiebrád ellen egy igazságtalan és ok nélkül való hadat kezdett. Hibázott abba is, hogy Vitéz János Esztergomi Erseket, a' ki néki nevelője volt. a' Visegrádi várba fogságba tétette.

94. *Mik által tette magát mégis örökre emlékeztessé a' Magyarok előtt? hól 's mikor holt meg?*

Azzal, hogy nagyon igazság szerető ember volt

innen halála után ez a' példa beszéd költ rólla : meg h ólt Mátyás Király 's oda az igasság. Emlékezetessé tette magát azzal, hogy a' Budai Várba egy híres Bibliothékát állított fel, melybe 50 ezer darab könyvek voltak. Könyv nyomtató műhelyet és Tsillagvi'sgáló Tornyot is építtetett. Meg h ólt Bétsbe Virág Vasárnapján 1490-be eltemettetett Székesfejerváron. Kinek is Sír-írása a' következendő:

Corvini brevis haec urna est; quem magna fatentur
Facta fuisse Deum, fata fuisse hominem.

Mátyás sírja ez kit Istennek vélt volna

A' föld, ha a' halál mást rolla nem szólna.

95. *Ki lett Mátyás után Király? 's milyen ember volt?*

2-dik Ulászló Cseh Király, a' ki nagyon tehetetlen ember volt, a' Magyarok dobsze névvel tsufolták. Hadakozott vetélkedő Társaival, de az Ország kárára. Későbbre a' királyné halálával, ugy a' szomorúságnak adta magát, hogy bé zárkozva senkit magához nem bocsátana, és az Ország dolgairól is semmit tudni nem akarna.

96. *Ulászló alatt mi adott a' paraszt hadra alkalmatosságot 's hogy lett annak vége?*

A' Török Udvárnál lévő belső háború, a' honnan némelyek úgy gondolkodtak, hogy most jó lenne a' Törökök ellen haddal menni. De se pénz, se katona nem lévén, a' Pápa engedelmeiből keresztet hadat hirdettek. Erre a' parasztok nagy számmal egybe gyűltek, és egy Dosa György nevű Székelynek vezérlése alatt a' Nemességet öldösni és mindenfelé égetni és pusztítani kezdték. Utoljára Zápolya János Erdélyi Vajda verte őket szégyel

Temesvárnál, Dosát elfogta és hallatlan büntetéssel büntette meg. Azután le tsendesedtek.

97. *Mitsoda Törvényes Könyv hozódott Ulászló alatt 's mikor holt meg?*

A' Verbötzi István Decretum Tripartituma 1514-be mely a' Magyaroknak máig is törvényes könyve. Meg holt 1516-ba.

98. *Ulászló után ki leszsz a' Király?*

2-dik Lajos az ő neveletlen fija, a' ki második Soliman Török Tsászárnak egy követjét megöletvén, azzal Országának és magának nagy veszedelmet okozott.

99. *Hól történt a' Magyaroknak ez a' nagy veszedelme Lajos alatt?*

A' Mohátsi mezőken Baranya Vármegyébe 1526-ba Augustus 29-dik napján. A' mikor a' Solimán serge 200 ezerből állott, a' Magyaroké pedig tsak 26 ezer vólt. A' Magyarok Vezérei vóltak Tomori Pál Kalotsai Ersek és Zápolya György a' Vajda testvére, 's jelen le vén a' Király is meg ütköztek. Elsőbben a' Magyaroknak látszott a' szerentse kedvezni, de útöljára a' Sokasággal nem bírván, meg győzettettek. A' Király egy ki áradott patakba fuladott. El veszett a' Magyarok közzül 22 ezer, a' Fő Vezérek és a' Nemességnek nagy része. Minden hadi készület a' Töröknek prédájává lett. Onnan a' Török egyenesen ment Budára 's azt elfoglalván onnan sergeit pusztítani szélyel bortsátotta, a' kik sem a' kornak sem a' nemnek nem kedveztek. Ez a' szerentsétlen Mohátsi vezedelem 200 ezer emberébe került Magyar Országának.

HARMADIK SZAKASZ.

Az Austriai Házból való Királyok' Históriája.

100. *Hány Királyok uralkodtanak az Austriai Házból?*

Tizen három Királyok, ily rendel: 1-ső Ferdinánd — Maximilián — Rudolf — 2-dik Mátyás — 2-dik Ferdinánd — 3-dik Ferdinánd — 1-ső Leopold — 1-ső Jo'sef — 3-dik Károly — Mária Thérésia — 2dik Jo'sef — 2-dik Leopold — 1-ső Ferentz.

101. *A' Mohátsi veszedelemben elveszvéen Lajos Király, kik tartottak just a' Magyar Királysághoz?*

1-ső Ferdinánd Austriai Fő Hertzeg, a' ki-nek felesége Anna Lajosnak testvére volt. Ennek a' részén volt az özvegy Királyné és a' Palatinus Báthori István. De just tartott a' Királysághoz Zápolya János is Szepesi Gróf és Erdélyi Vajda azért, hogy a' paraszt hadat le tsendesítette.

102. *Melyik lett a' Király?*

Mind a' ketten, mert Zápolyát némely Fő Rendek Tokajba Királynak kiáltották, onnan Budára, onnan Székesfejervárra kísérték és 11-dik Novembr. 1526-ba meg koronázták, minekutánna a' Lajos testét megkeresvén szomorú pompával eltemették volna. Ezt tselekedték a' Ferdinánd részén lévőek is más esztendőbe Ferdinándal, Posonba Királynak választották és 5-dik Novembr. 1527-be Székesfejerváron meg koronázták.

103. *Mit tsinálnak már a' két Királyok?*

Egymást üldözni kezdik; Ferdinánd Zápolya ellen küldi sergeit, a' kiktől a' Zápolya követői meg verettetvén, kántelen lészen Zápolya Lengyel Országba menni, a' Sogorától 'Sigmond Királytól segítséget remélvén, de midőn nem kapott, egy I. á s k i nevű Lengyel főembert Solimánhoz küldött, 's általa magát oltalmába ajánlotta 's tőlle segítséget kért ezzel a' mondással élvén :

Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.

Plúto serge segijt, ha nem ad segedelmet Olympus.

104. *Solimán ígérte e' segítségét? 's mit kívánt tőlle?*

Solimán segítségét ígérte, és azt izente néki, hogy tavasszal mennyen eleibe a' Mohátsi mezőkre. Ezt Zápolya meg tévén Solimán ötet nagy emberséggel fogadta, együtt Budára mentek, 's ott a' várat néki által adván 's mellette segítséget hagyván ment Bétsnek, hogy elfoglalja. De 23 napi ostromával is semmire sem mehetvén, vissza jött Budára minekutánna 22 ezer emberét az ostrom alatt elvesztette volna.

105. *Budán mit tselekedett?*

János Királynak az Ország koronáját a' több Cleodiumokkal együtt által adta, ötet az országlásba megerősítette, a' Rendeeknek ajánlotta és segítséget hagyván mellette vissza ment Constantzinápolyba.

106. *Sok viszontagságok után hól békélt meg a' két Híraly? 's mitsoda feltételek alatt?*

Nagy Várádon 1538-ba a' következő feltételek alatt :

1-ben Hogy mind a' két Király éljen a' Királyi titulussal, és birtokait tartsa meg.

2-szor A' János halála után Erdély Magyar Ország részeivel száljon, Ferdinándra.

3-szor Ha Jánosnak fija születnék, az az atyának örökségét Szepesi Hertzegi titulus alatt bírja.

107. *Ezen békesség után mit tselekszik János?*

Bé jő Erdélybe, hogy Májlátot és Balassát a' kik Ferdinándhoz állottak, meg büntesse. Szás z Sebesbe roszszúl lesz, 's Budáról azt az örvendetes tudositást vévén, hogy a' felesége Isabella neki fíjat szült, örömébe a' gutta meg ütötte 's meg holt 1540-be. Teste Székesfejérvárt temettetett el. A' fíját János 'Sigmondnak nevezték.

108. *A' János halála után mit tsinalt Ferdinánd? és mi történik a' gyermekkel?*

Ferdinánd serget küld bé Buda elfoglalására, de vissza verettetik. Azonba Solimán is bé jő, a' gyermeket meg nézi 's Budát elfoglalván Isabellának azt izeni, hogy addig Budát magának tartja, mig a' gyermek fel nevekedik, Isabella mennyen Erdélybe és bírja azt Magyar Ország részeivel együtt. Ekkor Isabella ki jött Budáról azt a' Török elfoglalta 1541-be és bírta 145 esztendeig, a' mikor 1-ső Leopold vissza foglalta.

109. *Isabella Erdélybe hogy élt? 's mikor holt meg?*

Isabellának tsendességét Erdélybe meg zavarta Martinusius György Váradi Püspök, és János Sigmodnak a' ki Választott Magyar Királynak neveztetett, a' Tutora. Ez az Országot a' Ferdinánd kezére akarta játszani, de elébb meg ölettetett Alvin tzen, mintsem azt megérte volna. Isabella a' Királyné is meg holt 1559-be.

110. *Hát Ferdinánd mikor holt meg? 's ki lett utánna Király?*

Meg holt 1564-be és utánna Király lett Maximilián.

111. *Az ifjú János 'Sigmond némely Várait Maximilián alatt elvesztvén kihez, és kit küldött segítségért?*

Békési Gáspárt küldötte Solimánhoz segítségért; Solimán 1566-ba temérdek sereggel jött Magyar Ország felé, Belgrádnál le telepedvén János 'Sigmond hozzája ment a' kit ő nagy pompával és emberséggel fogadott és gazdagon meg ajándékozott.

112. *Belgrádtól Solimán merre ment? 's Sziget váránál ki tette magát halhatatlanná?*

Belgrádtól Eger várának elfoglalására akart menni de meg térvén ment Sziget ellen, melyet ostrommal körül vett. A' Várat őrzötte Zrinyi Miklos. Zrinyi a' Törököknek a' várból temérdek kárt es munkát okozott. Végre az embereiből ő is kifogyván, és a' várbeli épületek is tűzbe borúlva lévén, kiütött a' várból és mintegy második Leonidás magát a' hazáért feláldozta. Az ostrom ideje alatt meg holt Solimán is.

113 *János 'Sigmond nem békéltet é meg Maximiliánnal? és János osztán mit tsinált 's mikor holt meg?*

Meg békéltet; azután 1571-be János Maros Vársárhelyen Ország gyűlést tartott, a' hól az Unitária vallást negyedik törvényes vallásnak bévétette, ő maga is Unitárius lévén. Onnan ment elébb Vétsre és Görgénybe, azután betegen Gyulafejejérvárra, a' hól nyavalyája meg terhesedvén meg holt és

a' Zápolya familiát bé végezte. Utánna Erdélyi Fejedelem lett Báthori István.

114. *Milyen ember volt Rudolf a' ki Maximilián után következett?*

Rudolf Tudományokat szerető ember volt, idejét Prágába töltötte, fő gyönyörűségét a' csillag vizsgálásba és az értz választás' Tudománnyába találván. A' honnan az Ország dolgaival keveset gondolt. A' Törökökkel váltózó szerentsével egy darabig hadakozott, végre vele 20 esztendei frigyre lépett.

115. *Hát Báthori István milyen Fejedelem volt 's mi volt a' szerentséje?*

Báthori István nagyon jó Fejedelem volt, a' honnan az a' szerentséje lett, hogy Lengyel Királynak választatnék, a' mit el is fogadott, hagyván a' maga testvérét Báthori Kristófot Erdélyi Fejedelemnek, 1576-ba.

116. *Báthori Kristóf miről emlékezetes? 's kivált a' következője, 's milyen ember?*

Báthori Kristóf arról emlékezetes, hogy a' Jésuitákat Erdélybe bé hozta, és Dávid Ferenctet az Unitáriusok Püspökjét a' Dévai fogságba tette. Lett utánna a' Fejedelem a' fija Báthori Sigmund, a' kinek elébb még neveletlen lévén, Tutorai voltak, de ezek egymással veszekedvén letettek, azután Gétzi János Ország Gubernátorának tétetett. Ez alatt jól folytak az Ország dolgai, hanem a' Gétzi halála után Báthori Sigmund változó eszével magának és az Orzágnak teméntelen bajt és kárt okozott.

117. *Kiktől szenvedett ekkor Erdély igen sokat? és kik kezdették ezen szenvedéséből ki emelni?*

Szenvedett Erdély Básta Györgytől Rudolfnak Cenerálissától, és Mihály Havasalföldi Vajdától, a' kik mind a' ketten nyomorgatták a' föld népét. Ez az utolsó Báthori Andrást is a' ki kevés ideig Fejedelem vólt, meg verte Szében vidékén, a' kit, midőn az Országból Molduva felé ki akarna szaladni, egy Ördög Balás nevű Csiki székelly meg öletett. De Mihály Vajdát is a' Tordai mezőkön tulajdon sátrába meg ölette Básta György katonái által September 7-kén 1601-be kinek sír írása a' következő;

Itt fekszik egy Tolvaj és kegyetlen oláh
Ki, mint gyilkos Néró vesztünket koholá.

Utazó ! rakj ganéj dombot a' sirjára

El prédált kintsünknek mely legyen az árra.

Ezen nyomorúságokból ki kezdett az Ország jöni Székely Mo'ses és Botskai István Fejedelmek alatt.

118. *Botskai István mitsoda békességet kötött Rudolfal, mikor és mik annak feltételei?*

Kötötte az úgy nevezett Bétsi békességet 1606-ba melynek feltételei a' következők :

1-ben Hogy a' Protestánsoknak szabad vallásbeli gyakorlások legyen az Országban.

2-szor Hogy az első Ország gyűlésén Palatinus választassék.

3-szor Hogy a' korona az országba hozattassék viszsza Prágából.

4-szer Hogy Botskai bírja Magyar Országból azokat, melyeket Báthori Sigmund bírt, ha gyermek nélkül hal pedig meg száljanak azok Rudolfra.

Botskai ezen békekéség után tsak hamar meg hólt.

119. *Ki lett Botskai után Fejedelem? és Rudolf után Magyar Király?*

Botskai után Fejedelemnek választatott ugyan e-
lébb Rákotzi 'Sigmund, de ő betegeskedése mi-
att nem vállalván lett a' Fejedelem Báthori Gá-
bor 1608-ba. Rudolf után pedig a' Király lett 2-ik
Mátyás.

120. *Báthori Gábor milyen ember volt? 's mi lett
a' vége?*

Báthori Gábor szép tehetségű és formájú
ember volt, de kitszpongó életű. Az Erdélyi Szász-
okat sokat kinozta a' honnan ők is sokat boszszan-
tották őtet, a' Havasalföldi Vajdát Sorbánt ellene
kihíván. Utoljára Nagy Váradon Szilasi Já-
nos és Nadányi Gergely által mikor a' váron
kívül szekereznek agyon szurattott 1613-ba.

121. *Hát második Mátyás miről emlékezetes?*

Arról emlékezetes, hogy a' harmintz esztendő's val-
lásos háború ő alatta kezdődött Csehországba 1618-ba.

122. *Ki lett Báthori Gábor után Fejedelem?
milyen ember volt? hát 2-dik Mátyás után
Király?*

Báthori Gábor után Fejedelem lett Beth-
len Gábor 1613-ba. Ez jó Fejedelem volt, a' tu-
dosoknak és a' tudományoknak pártfogója, a' minek
eleven bizonyosságai az akkori Fejérvári Bibliotheka
és Kollégium. Ez most N. Enyeden, ugyan tölle
szép jószágokkal meg ajándékozva, virágzik. Má-
tyás után lett a' Király 2-dik Ferdinánd.

123. *Bethlen Gábor mitsoda békességet kötött 2-ik
Ferdinándal? 's mi volt nevezetesebb feltétele?*

A' Nicolsburgi békességet Morvába 1622-be
melynek nevezetesebb feltétele a' volt, hogy a'

Protestánsoknak szabad vallásbeli gyakorlások legyen.

124. *Bethlen Gábor után ki lett a' Fejedelem?*

Szinte esztendeig volt az Özvegy Brandenburgi Káatalin, de ő lemondván előbb Bethlen István, a' Gábor testvére; azután első Rákotzi György lett Fejedelem.

125 *3-dik Ferdinándal' mitsoda békességet kötött Rákotzi György? 's mi volt annak fő feltétele?*

A' Lintzi békességet Felső Austriába 1635-be, melynek nevezetesebb feltétele a' volt, a' mi a' felebbieknek, hogy a' Protestánsoknak szabad vallásbeli gyakorlások legyen.

126. *Második Rákotzi György Fejedelem mitsoda szerentsétlen hadba elegyedett belé? 's mi lett ebből Erdélynek szomorú sorsa?*

A' Török Udvarnak, a' Tatár Chámnak, és a' Magyar Király javaslásának ellenére a' Lengyel hadba, a' hól meg szoríttatván, sergei nagyobb részeit le vágattak és el fogattak. Ekkor esett Kémény János és Apafi Mihály 'a Krimi Tatar rabságba. Maga Rákotzi is alig tudott kevesed magával meg szabadúlni. Azután a' Török Tsászár rendeléséből, a' Rákotzi engedetlenségéért, a' Törökök, Tatórok és szomszéd Oláhok Erdélyre jöttek és azt mindenfelé tüzzel, vassal pusztították, Gyula Fejérváron az Ország Leveles-tárát és a' Bethlen Gábor Bibliothékáját felégették, egy szóval az Országot a' leg nagyobb inségre juttatták 1658-ba.

127. *A' Török Tsászár a' Rendehtől mit kívánt? és kik lettek a' Fejedelmek?*

A' Török Tsászár azt kívánta a' Rendehtől, hogy

Rákotzi helyett új Fejedelmet választanak: ekkor választották a' Rendei Rhédei Ferentzet, de ő csak hamar a' Fejedelemségről le mondván, helyébe választották Bartsai Ákost. Ez is Kemény János miatt Fejedelemségét, életével együtt elvesztvén Apafi Mihály tétetett Fejedelemnek a' ki ellen Kemény János kikölt ugyan, de Nagy Szöllösnél tölle, és a' Törököktől meg győztetvén el esett és egyedül Apafi maradt Fejedelemnek 1661-től fogva.

128. *Harmadik Ferdinánd után első Leopold lévén a' Király, hól verte ő meg a' Törököt?*

Meg verte Szent Gothárdnál Vas Vármegyébe 1664-be, a' hól a' Törökök sokat vesztek, még is Leopold velek a' Vasvári kéességet meg kötötte a' Magyarok híren és tudtán kívül, a' minek nagy békételenség lett a' következőse. A' békételenek támadást akartak indítani, de ki tudóván elfogattak és részszerént Bétsbe, részszerént Németújhelybe, részszerént Graetzbe ki végeztettek. Ennek következősül küldettek 1671-be a' Protestáns Papok is gálya rabságra, a' honnan tíz esztendő múlva szabadultak meg.

129. *Mikor vette Leopold Buda Várát a' Törököktől vissza? 's mi lett a' következése?*

1686-ba, minekutánna 145 esztendeig a' Törökök kezébe lett volna. Ennek következése lett a' Posoni Ország gyűlése 1687-be, melybe az örökös következőse a' Magyar Királyságra az első szülöttség jussán által adódott az Austriai Háznak, és 1-ső Jó'sef a' Leopold fja örökös Magyar Királynak koronázott.

130. *Mikor holt meg Apafi Mihály? 's mi mellett ment Erdély az Austriai Ház' hatalma alá?*

Meg holt 1690-be a' kinek halála után készült Bethlen Miklos és a' Rendek közben járására az a' Szabadság Levél (Diploma, melyet Leopoldinum Diplomának is hívják, mert 1-ső Leopold adta), mely mellett Erdély magát az Austriai Ház hatalma alá adta. Ebben Erdélynek polgári és vallásos jussai és szabadságai ki vagynak téve, melyeket megrontani nem szabad.

131. *Eugenius Leopoldnak fő vezére hól veri meg erőssen a' Törököket, 's ezt mitsoda békeség követte?*

Zentánál Báts Vármegyébe 1697-be melynek a' Károlovitzai békesség lett a' következése 1699-be melybe Erdély a' Török oltalom alól kivétetett, és az Austriai Ház oltalma alá adatott.

132. *A' Leopold utolsó idejét mi zavarta meg? mikor holt meg? 's ki lett utánna Király?*

A' második Rákotzi Ferentz zenebonája, melyet sem ő, sem a' fija Jo'sef nem tudott le tsendesíteni. Meg holt 1-ső Leopold 1705-be és lett utánna a' Király a' fija 1-ső Jo'sef már 1687-től fogva meg koronáztatva lévén.

133. *Jo'sef uralkodása kezdetén mit hirdetett ki? Rákotzi es részessei hajlottak é az ajánlásra?*

Jo'sef mindjárt uralkodása kezdetén közönséges botsánatot hirdetett azoknak, a' kik az engedelmes-ségre vissza térnének. Rákotzi mutatta ugyan hogy hajlandó az ajánlás' elfogadására, de valóság-

gal nem volt az. 1705-be Szetsénbe pompás gyűlést tartott Rákotzi, a' hol magát Magyar Ország részei Urának és Fejedelmének nevezte. Az Onodi gyűlésbe 1707-be a' Thurutz Vármegyei követek meg ölettek, hogy a' békességet javasolták. Utoljára csak ugyan meg verettetvén 'Sibónál és egyebütt is, ki ment az Országból és a' Szathmári egyesség által 1711-be a' Rákotzi zenebonának vége lett, a' mikor már Jó'sef meg holt volt himlőbe.

134. *Jo'sef után 3-dik Károly mitsoda Várat építtetett még Erdélybe?*

A' Gyula-fejér vári Várat 1716-ba, mely rólla Károly - Fejérvárnak neveztetik.

135. *Károlynak fija nem lévén a' következésre nézve mit állított fel?*

Egy Rendelést hozott bé a' maga Házába, mely *pragmatica Sanctionak* neveztetik, mely szerint, elsőben a' nagyobbik leánya Mária Thérésia és ennek maradéki következzenek; azután a' kisebb leánnya Mária Anna és annak maradékai. Ezt a' Magyarok elfogadták 1723-ba. Az idegen hatalmasságokkal bajosabban ment a' dolog.

136. *Hány hadat folytatott Károly a' Törökök ellen? 's mitsoda békességekkel végezte? 's mikor holt meg?*

Kettőt, az elsőbe szerentsés volt Károly, mert Eugenius és Pálfi János volt a' vezére, a' kik Belgrádnál a' Törököket erőssen meg verték, ez végződött a' Passarovitzi békességgel 1718-ba. A' másikba szerentsétlen volt, mert már Eugenius nem élt: e' végződött a' Belgrádi békességgel 1739-be. Meg holt Károly 1740-be.

137. *Károly után ki lett király? és mitsoda hadat folytatott?*

Mária Thérésia a' leánya 1740-be, a' kit a' Magyarok tisztelttek és szerettek. Ez jussainak oltalmazásáért tsak nem egész Európával hadakozott. Leg hatalmasabb ellensége volt 2-dik Fridrik Burkus Király, kivel a' következés felett nyoltz esztendeig hadakozott, melynek Silesia elvesztése lett a' következése az Acheni békességgel 1748-ba.

138. *Más hadat nem folytatott é Fridrikkel?*

Vagy igen az úgy nevezett hét esztendős háborut; mely kezdődött 1756-ba és végződött a' Hubertsburgi békességgel 1763-ba.

139. *Mikor tétettek katonákká a' Székelyek? 's mikor holt meg Mária Thérésia?*

A' Székelyek katonákká tétettek 1762—63—64-be, minekutánna a' Madéfalvi szerentsétlenséget szenvedték. Meg holt Mária Thérésia 1780-ba.

140. *Mária Thérésia után ki lett a' király? milyen ember volt?*

Második Jo'sef, már az előtt Romai Tsászárnak lévén koronáztatva. Ez nagy uralkodó volt és jó ember, mert az emberiség sorsát tudta érezni. A' Vallásos türedefemről való rendelkezését ki adta 1781-be: az örökös jobbagyságot eltörölte és más sok jó változtatásokat is tett.

141. *Második Jo'sefnek uralkodása alatt hány támadások és hadak voltak?*

Voltak két támadások: egyik Erdélybe 1784-be Hóra és Kloska lázzasztók alatt, a' kik elfogatatyán példáson meg büntetettek, 's a' lázzadás letsendesedett. A' másik volt a' Catholicús Belgáknál, hogy bizonyos jussaikba meg sértettek volna,

ennek a' Jo'sef rövid uralkodása alatt nem lett vége. Az első hadja Jo'sefnek volt a' szövetséges Belgákkal, a' kikkel minden vérontás nélkül meg békéltett. A' másik hadja volt a' Törökök ellen, a' melyet nem végezhetett bé, a' halál által 1790-be meg akadályoztatván.

142. *Második Jo'sef után ki lett Király? 's mikkel volt ennek baja?*

Második Leopold Jo'sefnek' tetvére az előtt Toskaniai Nagy Hertzeg. Ez a' Jo'sef ujtásai által okozott mozgásokat igyekezett le tsendesíteni. A' Törökökkel Szisztovba meg békéltett, a' Burkusokkal Reichenbachba, a' kik Jo'sef ellen támadtak volt a' Törökök mellett. A' Belgákat is le tsenedesítette. Budán Ország gyűlést tartván magát meg koronáztatta és az Országnak sebeit kívánta begyógyítani. Azonba a' Frantzia Revolutio 1789-től fogva ki lévén ütve a' Frantziák neki hadat izentek.

143. *Vett é Leopold részt ebbe? ki lett utánna Király?*

Nem vett, mert meg holt, még két esztendőket sem uralkodván, 1792-be és lett utánna 1-ső Ferentz, most is ditsösségesen uralkodó Fejedelmünk a' Király. A' Frantziák a' had izenést ő Felségének is meg ujjitották, és négy hadat volt kéntelen a' Frantziákkal folytatni változó szerentsével. 1815-től fogva a' Birodalomba és így a' két Magyar Hazába is békesség van, a' mit az Isten tovább is tartson meg.

144. *Ezen békesség' tartása alatt mitsoda nevezetességek történnek a' két Magyar Hazában?*
1816-ba és 1817-be aratásig a' nagy szükség és

abból következett éhség miatt, sok ezer lakossai Erdélynek éhelhalásra jutnak. Ezen utolsó esztendőben jött Felséges Fejedelmünk hazánkba, hogy a' szükség és nyomoruság miatt elalélt szegény föld népei jelenlétével vigasztalja és jótéteménnyel inségből felemelje.

Nevezetes dolog az is, hogy felséges Ürünk Pósonban 1825-ben Ország gyűlést tartván, ott felséges Hitvessét Károlyina Augustát Magyar Ország Királynéjának koronáztatta.

145. *Mitsoda' más nevezetességek történetek?*

A' mi Hazánkban nagyon ritka és azért szokatlan történet volt az hogy 1828-ba a' sáskáknak számtalan sokasága lepté meg hazánkot, és abba sok felé pusztításokat tett; de talám a' tél' hidege miatt elpusztulván, más esztendőben kártételek nem tapasztaltatott.

Nevezetes az is, hogy felséges Ürünk Pósonba 1830-ba ujra Ország gyűlést tartván első szülött fiját és Korona örökösét Ferdinándot, a' ki ezen néven ötödik, Magyar Ország Királyának meg koronáztatta. A' mikor is az uj Király hogy a' Magyar nép tiszteletét és szeretetét annál inkább megnyerje a' koronázási ötven ezer arany országos ajándéknak felét az uj Magyar Akadémiának, a' másik felét pedig a' Vátzi Ludovicea nevű katonai nevelő Intézetnek ajándékozta.

146. *Mi még említést érdemlő a' mi időnkben?*

Említést érdemel az a' szerentsétlen napkeleti nyavalya, az úgy nevezett epémirigy, vagy cholera, mely 1831-bé a' két Magyar Hazában is bé ütven, azokba nagy febegést és pusztítást okozott.

Nevezetes hogya' Magyar Tudos Társaság vagy Akademia, leg első ilyen nemü Intézet a' Magyar földön, 1832-be tartotta legelső innepét Pesten a' Nádornak és más számos nagy Méltóságoknak jelenlételékben. Hogy ez az Intézet a' Nemzetnek becsületét és tudományos művelődéseit mentől jobbre emelje, e' legyen minden igaz Magyarnek leg főbb ohajtása. —

V É G E.

KÖZÖNSÉGES HISTÓRIA

röviden

A' Grammatica Classis számára.

A' második Fél esztendőre.

1. *Mi a' világ vagy Közönséges História?*

A' Világ vagy Közönséges História a' Világon történt nevezetesebb történeteknek és változásoknak hiteles előbeszélése.

2. *Miért nem ad a' História minden történeteket és változásokat elé?*

Azért, hogy azok olyan sokak, hogy azokat mind előadni nem is lehetne; de nagyobbára olyan közönségesek és mindennapiak, hogy azokból az ember se hasznót se gyönyörűséget nem merithetne.

3. *Mitsoda történeteket kell hogy elé adjon?*

Olyanokat, melyek a' Világon a' leg nagyobb változásokat okozták; és a' melyekbe az észnek, a' véteknek és virtusnak rendkívül való példái adatnak elé; 's a' melyeket az emberek mindenkör használhatnak arra, hogy eszesebbek és jobbak legyenek.

4. *Honnan tudjuk, hogy azok a' történetek igazak, melyeket a' História tanít?*

Azoknak a' kutfőknek hitelességekből, melyekből azok vétettek: ha tudniillik, azok az Irok, kik a' dolgot meg irták, vagy szemekkel látták azt, vagy annak meg történése után hamar éltek, és annak valóságos meg történését halván, úgy irták meg.

5. *Mitsoda két segítő eszközei vannak a' Históriaiának?*

Egyik az Időnek, a' másik a' helynek bizonyos feljegyzése. Amazt tanítja a' Chronologia, ezt a' Geographia, melyeket a' História két szemének neveznek. Tudni kell hát az időt, melybe a' dolog történt, és a' helyet a' hól történt, különben mese az a' mit az ember tanul.

6. *Vagyon é valami haszna a' Históriaiának?*

Vagyon igen is: mert abból esmérjük.

1-ben Hogy van Isten, a' ki a' Világot és abba a' történeteket igazgatja; ugyanis sok történeteknek más lett a' kimenetelek, mint a' mint az emberek azt várták, vagy reménylették, a' honnan azt hozzuk ki, hogy egy Isteni valóság van, a' ki azokat a' maga böltsessége szerint igazgatta.

2-szor Az a' haszna, hogy a' História előnkbe terjeszti a' Virtust a' maga szépségébe, és a' Vétket a' maga rutságába, hogy amazt kövessük, ezt pedig elkerüljük 's annál fogva mind jobb jobb emberek legyünk.

7. *Hogy osztatik el a' História leg közönségebben?*

El osztatik két nagy részekre, úgy mint

a) O' Históriaira, mely elé adja az emberi nemzet' nevezetesebb történeteit a' világ teremteté-

sétől fogva, a' Krisztus születéséig; vagy a' Világ első Esztendejétől fogva, szinte 4000-ig.

b) Új Históriara, mely elé adja az emberi nemzet' nevezetesebb történeteit a' Krisztus születésétől fogva a' mi időnkig. —

8. *Az O' História hány idő-szakaszokra osztatik?*

Hat idő-szakaszokra, melyek a' következők:

1-ső Menyen Ádámtól Noéig vagy az Özön vízig.

2-dik Noétól Mo'sesig.

3-dik Mo'sestől Romulusig.

4-dik Romulustól Cyrusig.

5-dik Cyrustól Nagy Sándorig.

6-dik Nagy Sándortól a' Krisztusig.

9. *Hát az új História hány idő szakaszokra osztatik?*

Hat idő-szakaszokra melyek a' következők:

1-ső Menyen a' Krisztustól Theodosius Császárig.

2-dik Theodosiustól Mahumedig.

3-dik Mahumeditől Nagy Károlyig.

4-dik Nagy Károlytól Hetedik Gergely Pápáig.

5-dik Hetedik Gergely Pápától Kolumbusig és Lutherig.

6-dik Kolumbustól és Luthertől a' mi időnkig.

10. *Mire való ez az elosztása a' Histórianak?*

Arra való, hogy azokat a' számtalan történeteket és változásokat, melyek a' világba szinte hat ezer esztendő alatt történtek; annál könnyebben elláthassuk és emlékeztünkbe meg tarthassuk. Hogy azok a' nagy emberek és történetek mintegy nyugvópontok legyenek, a' hól meg állhassunk és a' honnan ki indulhassunk.

O' HISTÓRIA.

ELSŐ IDŐ SZAKASZ.

Adámtól Noéig, vagy a' világ' teremtetésé-
től az Özönvizig, vagy az 1-ső esz-
tendőtől 1656-ig.

11. *Mikor teremtette Isten a' Világot?*

Kezdetben, semmiből a' maga hatalmának ereje
által mint egy négy ezer esztendővel a' Krisztus szü-
letése előtt.

12. *Ki vólt az első pár ember? és milyen vólt?*

Ádám és Éva, a' kiket az Isten a' maga ké-
pére teremtett; és így igazakká, jokká és halhatat-
lanokká. A' kiktől osztán az egész emberi nemzet
elszaporodott.

13. *Hová helyhezette az Isten az ő lakó helye-
ket?*

A'siának a' leg termékenyebb és kellemetesebb
részébe a' Tigris és Eufrates folyó vizei közé,
mely hely Paraditsomnak neveztetett, a' hól ők
igen nagy boldogságba éltek.

14. *De sokáig tartott é ez az ő boldogságok?*

Nem, mert az Isten parantsolatját által hágván;
ettenek a' meg tiltott fának gyümölséből, a' hon-
nan boldogságokat el veszttették és ki üzettettek a'
Paraditsomból.

15. *Ki üzettetvén, a' Paraditsomból mi módon él-
tenek?*

Éltenek baromtartásból és földművelésből; majd
mesterségeket is találtak fel a' magok hasznokra és

gyönyörűségekre. Kain építette Hánoch Városát. A' vasat és mu'sikát is feltalálták.

16. *De az emberek az Istentől elhajolván mit tselekedett az Isten velek?*

Az egész emberi nemzetet, a' Noé familiáján kívül, Özön viz által el vesztette.

MÁSODIK IDŐ-SZAKASZ.

Noétól Mo'sesig, vagy az Özönviztől az Izraeliták' törvény adásáig, vagy a' Világon a' leg régibb Iróig, vagy 1656-tól 2452-ig.

17. *Noénak hány fiai voltak?*

Noénak három fiai voltak v. m. Sem, Chám és Jáphet, a' kiktől újra el szaporodott az emberi nemzet. A' földet művelni kezdetek. Noé szülőkét ültetett, a' bort fel találta, melynek erejét tapasztalta is.

18. *Hol telepedett meg Noé familiájával?*

A' Mesopotámiai térségen a' Tigris és Eufrates folyó vizei között, a' hol egy Várost és egy meg mérhetetlen magasságú tornyot, a' Babel tornyát, akarták építeni, a' melyhez mint valamely jegyhez egybe gyűlhessenek, mikor marháikkal eltávoztak volna.

19. *Meg építhették e ezt a' mágos tornyot?*

Nem, mert az Isten az ő nyelveket egybe zavar-ta, hogy egymást ne értenék; azt pedig azért tselekedte, hogy az emberek a' földnek más részeire is el terjednének,

20. *Hogy terjedtek el?*

Ugy, hogy a' Noé három fiai Sem, Cham és Jáphet, a' földnek akkor esméretes három részreit egymás között fel osztották, a' kiktől osztán több népek származtak.

21. *Melyik volt a' világon a' leg első Birodalom?*

A' Babiloniai, melynek fundálója volt Nimrod egy únokája Chámnak, híres vadász ember, 1800 és 1900 között. Ezen Birodalomnak fő városa volt Babel vagy Babylon, a' hol azt a' magos tornyot akarták építeni, az Eufrates mellett.

22. *Azután mitsoda más Birodalom emelkedik fel?*

Az Assyriai a' Tigris vizén túl, melynek fundálója volt Assur Semnek egy fija. Ennek fő Várossa volt Ninivé a' Tigris mellett.

23. *Assur után kik voltak a' Birodalomnak nevezetesebb Királyai?*

Ninus, a' ki Babiloniát, Armeniát, Médiát és Persiát's más szomszédos Tartományokat is meghódolt. Az Özvegy Semirámis egy igen okos és vitéz asszony, Babilont meg erősítvén, és meg szépítvén az Assyriai Királyok lakheljévé tette.

24. *Hát Afrikába mitsoda Ország emelkedik fel?*

Az Egyiptomi, mely leg termékenyebb tartomány a' világon, ennek fundálója volt Ménés, egy a' Chám unokáji közzül. Az Egyiptomi Királyok közönséges névvel neveztetnek Pharaonak, mely az ő nyelveken Királyt tett, a' kik elébb

Thébébe, azután Memphisbe laktak. Az Egyiptomi Királyok bölts törvény adók voltak, és a tudományoknak a' mestersegeknek pártfogói és előmozdítói.

25. *Hát a' Phoenitiaiak hol laktak elsőbben ? és onnan hová jöttek ?*

A' Phoenitiaiak, hasonlóképpen a' Chám maradéki, laktak elébb a' Veres tenger partján, a' honnan a' közép tenger' partjaira költöztek és egészen Syriáig terjedtek. Az ő Tartományoknak szérentsés fekvése, és a' hajó építésre alkalmas fával bővölködő Libánus hegye őket híres kereskedőké tette.

26. *Mikkel tették magokat nevezetesekké ?*

A' tengeren való kereskedés által; az üveg készítés és bársony festés által. Egy Taaut nevű közöttök fel találta a' betűket, vagy a' betűkkel való írás modját. Fő Várossok volt Sidon a' tenger partján.

27. *A' Görögök hol laktak elsőbben és onnan hová jöttek ?*

A' Görögök laktak elsőbben Kis Asiába, a' hól Jávánról vagy Jonról, a' ki a' Japhet maradéka volt, Joniaiaknak neveztettek. Onnan az Asia és Europa közű fekvő szigetekre jöttek, onnan Peloponesusba, végre tulajdon Görög Országba, a' hól egy Graecus nevű Vezérektől Graecusoknak neveztettek.

28. *A' Tudományokba és mestersegekbe hogy állottanak az emberek ebbe az idő-Szakaszba ?*

Elsőbben az emberek csak barom tartásból és va-

dászatból éltek, azután a' földmivelést is gyakorolni kezdték. De fel találták a' mesterségeket is a' magok hasznokra és gyönyörűségekre. A' Phoenitiaiak' hajokázása sok mesterségeket kívánt. A' Babiloniaiak' a' tsillag vizsgálás mesterségét sokra vitték. Az Egyiptombeliek a' képfaragásba, építésbe, poésisbe, orvaslás mesterségébe és a' holt testek bé balsamozásába, a' föld mérésbe 's másokba lettek hiresek.

29. *Hát a' Vallásra nézve hogy állottak az emberek?*

El hajlottanak az igaz Isteni tisztelettől, bálványimádókká lettek, imádták ugyanis a' napot, holdat és a' tsillagokat. Ez a' bálvány imádás kezdődött elsőbben Cháldeába a' honnan más Tartományokba is által ment.

30. *Ki választott végre ki az Isten, a' ki által az igaz Isteni tiszteletet fenn tartsa?*

Ábrahámot, a' ki a' Sem maradékából való volt, a' kinek az Isten meg parantsolta, hogy egész familiájával menne a' Kanaán földére. Ezt ő meg tselekedte és ott áthatatosan mag maradt az igaz Isteni tiszteletbe, nem külömben az ő fija Izsák és unokája Jákob is, a' kinek tizenkét fijától származott az Izrael népe.

31. *Ezen idő-szakaszba mitsoda szerentsétkenség érte az Izrael népét?*

Az, hogy Egyiptomba, a' hová az éhség miatt mentek volt, annyira meg szaparodtak, hogy a' Király félni kezdett tőlök. Azért minden módon igyekezett őket nyomorgatni, kemény munkával és nagy adóval terhelni, sőt meg parantsolta

hogy az ő első szülött gyermekeiket ölnék meg. A' honnan az ő veszedelmek közél lenni látszott.

HARMADIK IDŐ-SZAKASZ.

Mo'sestől Rómulusig, vagy az Izrael népe Törvény adójától a' Római Birodalom' fundálásáig, vagy 2452-től 3231-ig.

32. *Ki által szabadítja ki, az Isten az Izrael népet, az Egyiptomi szolgálatból?*

Mo'ses által, a' ki tsetsemő korába a' Nilus partjára ki tétetett, a' hól a' Pharaoh leánya sétálván, őtet meg látta, fel vétette és a' Királyi Udvarba vivén ott fel neveltette, ott Mo'ses 40 esztendeig maradt és akkor vissza ment a' maga atyafijaihoz az Izraélitákhoz.

33. *Onnan miért futott Arábiába a' Midjánitákhöz?*

Azért, mert félt a' büntetéstől, mely érte volna őtet azért, hogy egy Egyiptomi embert egy Izraélitával való méltatlan bánásért meg ölt: és ott mulatott Jethronál mint pásztor 40 esztendeig.

34. *Mitsoda parantsolatot vett ekkor az Isten-től?*

Azt, hogy az Izrael népét az Egyiptomi szolgaságból szabadítaná ki.

35. *Hát a' Király el akarta é őket botosítani?*

Nem, hanem a' Mo'ses tsuda tételei által meggyőzöttetvén, nehezen ugyan, mert sajnálta több.

mint két millio alatt valójának el vesztését, de még is elbocsátotta. 250 esztendőök alatt, míg Egyiptomi lakások tartott, szaporodtak ennyire.

36. *Nem bánta é meg a' Király az ő el bocsátatásokat, 's nem küldött é utánnok?*

Meg bánta, és utánnok is küldött, de az Izraéliták száraz lábbal a' veres tengeren által mentek, az Egyiptombéliek pedig, kik utánnok mentek, azon tengertől eltemetettek.

37. *Mi vólt az oka, hogy az Arabiai pusztákon 40 esztendeig bujdosnának?*

A' vólt az oka, hogy békételenek, zugolódók és az Isten iránt háládatlanok voltak; bálvány imádásokkal, zenebonáskodásaikkal 's egyéb gonoszságaikkal az Istent sokszor meg bántották; mely idő alatt mind el is hóltak, kettejekön kívül; úgy hogy egészszen új nemzetség ment bé a' Kanaán földére.

38. *Hogy éltenek a' pusztába?*

Eltének az égből le hullott mannával, melyet nap fel jötte előtt szedtek.

39. *A' Vallásra nézve mitsoda rendelkezéseket tett Mo'ses? 's ki tétetett Fő Papnak?*

A' Husvéti Báránynak ételét fel állította közöttök az Egyiptomból való ki szabadulásnak emlékezetére. — A' Tíz parantsolatokat, mint az Isten törvényt a' Sinai hegyen vévén, nekik kiadta. — A' Szombatnak meg inneplését rendelte. — Fő papnak tétetett Áron a' Mo'ses testvére, a' kinek maradéki ezt a' hivatalt meg tartották.

40. *Bé vihette é Mo'ses az Izraelt a' Kanaán földére? ki vitte hát bé?*

Nem vihette bé, mert meg holt életének 120-ik esztendejében, a' kit az Isten maga temetett el a' N é b o hegyén. Mo'ses nagy böltsességgel bíró, munkás és az Isten akaratjának telyesítésében álhatatos ember volt. Írásai a' Bibliába az O' Testamentomi könyvek közt a' leg első. Mo'ses meg halván, az Izrael népét Josué vitte bé a' Kanaán földére, melyet akkor a' Philistéusok bírtak.

41. *Josué után a' Birák hány esztendeig igazgatták az Izraelt? és kik közzüllök nevezetesei?*

A' Birák igazgatták az Izraelt szinte 400 esztendeig, nevezetesei voltak közöttök S á m s o n és S á m u e l. Azután Királyokat választottak.

42. *Hik voltak az Izrael népének nevezetesebb Királyai?*

Első volt Saul; azután D á v i d, a' ki a' tudományokra és mesterségekre tanította őket, maga is szerette a' mu'sikát és poésist. S a l a m o n, a' ki böltsnek nevezetik, a' ki a' Jerusálemi Templomot építette. Ezen kettőnek írásai meg vagynak a' Bibliába. —

43. *Ezek után, mi történik az Izrael Országával?*

Két részekre szakad, mert R o b o á m a' Salamon fja igen nagy adóval terhelvén őket tíz nemzetség tölle elszakadt és J e r o b o á m ot választotta Királyának. Amaz J u d a, e' pedig I z r a e l Országának neveztetett. Annak fő várossa volt J e r u s á l e m, ennek S a m a r i a.

44. *Hik hodolták ezeket meg.*

Az Izrael Országát meg hodolta S a l m a n a s s á r Assyriának Királya; a' J u d a Országát N a b u g o z

donozor Babiloniai Király; a' mikor is Jérusálem le rontatott, a' Salomon temploma szélyel hánytatott 's a' nép fogságra vitetett.

45. *Ki rontja le ebbe az idő-szakaszba az Assyriai Birodalmot?*

Arbaces Media Tartományának igazgatója, Sardanapalus lévén akkor a' Király egy puha és tehetetlen ember.

46. *Ki volt Egyiptomnak leg hatalmasabb Királya ebbe az idő- szakaszba?*

Sesostris, a' ki az egész világot meg hódoltatni akarván, nagy hajos sereggel és szárazai erővel A'siára ment, és ott minden Tartományokat elfoglalt és ki prédált a' Ganges vizéig, sőt még azontúl is ment, onnan Kis A'sián által Európába is beüött. Végre haza menván minden Városba Templomokat építtetett, az Ország határát sok helyeken köfalakkal megerősítette, tsatornákat ásatott, melyekkel a' kereskedést elő mozdította és az ellenség közelítését meg nehezítette. Dombokat emeltetett fél, a' melyekre azokat a' Városokat fel költöztette, melyeket a' Nilus ki ömlésekor el szokott volt borítani.

47. *A' Sesostris után való Királyok alatt mitoda alkotmányok építtettek Egyiptomba?*

A' Pyramisok és Obeliskusok, melyek közül sokak ma is fenn yagnak.

48. *Mibe különböznek ezek egymástól? 's mi végre építtettek?*

Abba különböznek ezek egymástól, hogy a' Pyramisok sok kőből, téglából és mészből voltak egybe rakattatva, 's olyan nagyok voltak, hogy lószékérrel a' tetejekre fel lehetett menni, fel felé

keskenyebbek voltak 's végre hegyessek. Az Obeliskusok csak egy darab kőből voltak ki faragva. A' Piramisok a' napnak voltak szentelve, és némelyeknek az a' vélekedések, hogy a' Királyok temetkező helyeik voltak; mások azt mondják, hogy Buza-magazinumok, mások azt, hogy az Egyiptomi Királyok hatalmoknak és erejeknek kimutatására építették.

49. *Ebbe az idő szakaszba is mikkel tették magokat nevezetesekké a' Phoenitiaiak?*

A' kereskedéssel, hajokázással és a' lakosok' szállításával.

50. *Melyek voltak Várossaik? hogy állottak a' mesterségekbe? Európába mitsoda Várost építettek? és Afrikába mitsoda Coloniát fundáltak?*

Várossaik voltak Tyrus és Sidon a' tenger mellett, melyekbe a' mesterségek annyira virágoztak, hogy Salamon innen vitt áts mestereket a' Járusálemi templom' építésére. Európába Spanyol Országba építették Cadix várossát. Afrikába fundáltak Cárthágot, egy igen híres Coloniát; melynek fundamentomát Didó vetette meg, a' testvérétől Pygmáliontól a' Tyrusi Királytól elkergettetvén.

51. *Mitsoda nép emelkedik fel ebbe az idő szakaszba mások felett?*

A' Görögök, a' kik mind a' tudományokra, mind a' mesterségekre, mind az erköltsökre nézve az elsőséget mások felett elnyerik.

52. *Ki volt a' Görögöknek első? Ki utolsó Királyok?*

A' Görögöknek első Királyok volt Cecrops,

a' ki a' Görögöket a' társasági életre szorította. Athenae Várossát építette. mely rólla Cecrópiának nevezetett. Az utolsó Királyak volt Códrus, a' ki a' Doriaiak ellen való hadban magát a' hazáért feláldozta.

53. *Deucalion miért nevezetes? Miért Theseus?*

Deucalion azért, hogy ő alatta egy özön viz volt Görög Országba. Theseus azért, hogy Athéné Várossát a' Minosnak való adózástól meg szabadította.

54. *Mi volt ez az adó?*

Az Athénébéliek meg győztetvén a' Crétabéliek től, tartoztak ezeknek minden esztendőben adóba hét ifju legényt és annyi leányt fizetni.

55. *A' Codrus halála után mitsoda fő hivatalt állítanak fel a' Görögök?*

Örökös Archonokat vagy Fejedelmeket tettek, első volt ilyen Medon a' Codrus fija. De egy darab idő múlva tíz esztendőökre változtatták, végre egy esztendőökre.

56. *Ki volt Hercules? és Pelops honnan, hová szállított Coloniát?*

Hercules volt egy görög Heros (hős) ki mind vitézsége, mind josága által magát nevezetessé tette, a' Danaus familiájából. Pelops Kis A'siából szállított lakosokat a' görög fél szigetre, mely rolla Peloponésusnak nevezetett.

57. *Peloponésusba mi volt a' leg nevezetesebb város? 's ki annak hiresebb Királya?*

Lacedaemon vagy Spárta, melynek hiresebb Királya volt Tyndarus, a' kinek két fiai

Cástor és Pollux hadi vitézségekért az Istenek közé számláltattak. Az ő leánya pedig Héléna mindenek között leg szebbnek tartatott.

53 *Mi volt az Argonauták' tengeri utazása, hová és miért?*

A' volt, hogy J á s o n egy Thessáliai Fejedelem több Hérosokkal egy Árgó nevű hajón a' Fekete tengeren Colchisba, (ma Mingrelia), utaztak, hogy onnan az arany gyapjat, vagy valami képzelt kintset elhozzanak. A' haszna ezen útnak a' volt, hogy a' föld' esméretét és a' kereskedést sokat segítette.

59. *Mi volt a' Trójai hadnak az oka?*

Az, hogy P á r i s P r i a m u s n a k a' Trójai Királynak fíja Helénát a' Menélaus feleségét, a' kinek ez a' jussán bírta a' Lácédémoni Országot, elragadta.

60. *Mit tselekedett hát Ménélaus?*

A' maga testvérével A g a m e m n o n n a l egész Görög Országot fegyverre indította a' Trójaiak ellen.

61. *Mennyiből állott a' Görög hajós sereg?*

Hány esztendeig tartott a' had? 's mi lett a' vége?

A' Görög hajós sereg állott száz ezer fegyveres emberből, tartott a' had kilentz esztendeig, a' tizedik esztendőbe két Trójai fő embereknek A e n e á s n a k és Á n t é n o r n a k árulása miatt, a' város elfoglaltatott és elpusztítatott, Kristus előtt mintegy 1200 esztendővel.

62. *A' Lacedaemoni Királyok között ki még nevezetes? és mitsoda törvényeket hozott?*

Lycurgus, a ki a törvény hozásba Minos Crétai Királyt követte. A földet a hazafiak között egyenlőleg fel osztotta, és azt akarta, hogy köz legyen a jövedelem, és köz annak elköltése; vas pénzt veretett, hogy a fény üzést meg akadályoztassa; közönséges és sanyarú nevelést rendelt a gyermekeknek, mint a haza tulajdonainak, hogy erős és bátor katonákká formáltassanak. Azután fel fogadtatta Hazafiaival, hogy törvénynyeit meg nem változtatják, míg ő vissza nem jőne, elment osztán, és soha többé vissza nem tért, hogy örökre meg maradjanak azok. Azt mondják, hogy magát halálra éhezettette volna.

63. *Ki vitte bé a tudományokat és mesterségeket a Görögök közé?*

Orpheus, a ki Thráciából a Tudományokat, mesterségeket, egy tisztább vallást, poésist és mûsikát bé vitte görög Országba.

64. *Az orvosi mesterségbe kik voltak nálok híresek?*

Aesculápius és Chiron, innen az Orvósokat ma is mondják Aesculápiusoknak.

65. *Ki leg híresebb poétája ennek az időnek közöttük?*

Homérus; a ki a poéták atyjának nevezetik, Kis Ásiába származott, hét városok vetélkedtek az ő születése felett: Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenae. Két poétai munkái vagynak; egyik az Ilias és másik az Odissaea.

66. *Mitsoda játékok kezdődnek ebbe az időbe a Görögök között?*

Az Olympiai Játékok 776 esztendővel a

Kristus előtt. Tartattak Olympia Várossánál Peloponesusnak Élis nevű tartományába minden ötéves esztendőben, a' honnan az esztendőket is számolták.

67. *Mitsoda más játékok voltak még a' Görögöknél?*

Pythiai, Istmeai és Nemeai játékok.

68. *Mi hasznok volt ezen játékoknak?*

Az, hogy ezek által kezdetek az emberek egymással meg esmérkedni, a' távol való vidékekről egymással találkozni, társaságosulni, és egymásnak erköltséiket formálni.

NEGYEDIK IDŐ-SZAKASZ.

Rómulustól Cyrusig, vagy a' Római Birodalom' fundálásától a' Persiai Birodalom' fundálásáig, vagy
3231-től 346-ig.

69. *Kik bírták eddig Olosz Országot?*

A' Görögök Ausoniusok, Etruskusok és Tyrhénusok neve alatt, a' honnan Ausoniának is neveztetett, míg nem Italusról a' Sabinusok Királyáról Itáliának neveztetnék. —

70. *Aeneas honnan jött Itáliába? s mikor?*

Aeneas Trojából annak el pusztulása után jött Itáliába; akkor, a' mikor ott Latinus uralkodott, a' kinek leányát Laviniát feleségül is vette, és ez által a' Latinus Országát elnyerte.

71. *Ascanius az Aeneas fja mitsoda várost épített? és onnan az Ország hogy neveztetett?*

Ascanius építette Alba-longa várossát, a' honnan az Ország Albániának neveztetett.

72. *Ezen idő-szakasz kezdete körül, ki volt Albániának Királya?*

Numitor, a' kinek két unokája Romulus és Rémus, a' Tiberis mellett Róma várossának fundamentomát meg vetették 753 esztendőkkel a' Krisztus előtt. De a' két testvérek között vetélkedés támadván Romulus Rémust meg ölte.

73. *Rómulus egyedül maradván, hogy szaporította várossának lakóssait?*

Úgy, hogy a' szökevényeket mindenünnen befogadta, a' hadi foglyokat polgárokká tette; játékot hirdetett, arra a' szomszéd népeket meg hívta, azoknak leányait el ragadozta és katonáinak ki osztotta, 's így a' maga népét szaporította. E' miatt több hadak indultanak, a' melyeket ő többnyire szerentséssén folytatott.

74. *Rómulus után, mitsoda Királyok uralkodtanak Rómába?*

Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Martius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius és Tarquinius Superbus a' hetedik és az utolsó, mert ötöt a' Rómaiak a' Királyságból ki űzték.

75. *A' Királyok kiűzetése után, mitsoda fő hatalom állíttatott fel Rómába?*

A' Királyok kiűzetetvén helyekbe két Consulok tétettek esztendeig tartó és csak nem Királyi hatalommal. Az első Consulok voltak Június Brutus és Tarquinius Collatinus.

76. *Mitsoda új Országok emelkednek fel ebbe az időbe? és végre kiknek hatalmuk alá esnek?*

Ásiába az új Assyriai, Babilóniai és Meidai Országok, melyek végre a Persák hatalma alá esnek.

77. *Melyik Egyiptomi Király pártfogolta nagyon a Görögöket ebbe az időbe? 's Egyiptomot is későbbre ki hódolja meg?*

Psammiticus a' ki a' Görögöket a' kereskedés kedvéért magához édesítette; pártfogolta, és az Egyiptombeliek felcitt őket sok szabadságokkal meg ajándékozta, a' miért sokan boszszankodván kiköltöztek hazájokból. Egyiptomot is végre meg hódolta Cambyses a' Persák Királya.

78. *A' Scythák is fel emelkedvén, mitsoda nagy emberek ment ekkor Görög Országba?*

Anacharsis, a' ki Atbénébe menvén Solont halgatta, a' honnan a' tudományokat, mestersegeket és egy tisztább vallást vitt be a' Scythák közé, a' maga Hazafiai közé.

79. *A' feljebb említett egy esztendő's Görög Archonok között, kik nevezeteseek?*

Dracó, a' ki igen kemény törvényeket hozott, úgy hogy a' leg kisebb vétkeket is, halállal büntette, a' honnan azt mondták azokról, hogy azok vérrel lennének írva; Solon szelidebb törvényeket hozott; a' Dracó törvényeit eltörlötte azon kívül, mely a' gyilkosok ellen volt hozva. A' népet az eladósodás terhe alól fel szabadította, és azt akarta, hogy tsak a' tehetősök fizessenek a' Status szükségének pótolására. A' népet négy szakaszokra osztotta:

80. *Mitsoda dolgok által lesznek a' Görögök híresek ebbe az időbe?*

A' hajokázás, kereskedés és lakó-
sok szállítása által, ugyanis ők építették By-
zantiumot Thrátiába, Cyrénét Afriká-
ba, és Massiliát Galliába. Alsó Olosz Or-
szágba egy néhány rendbeli lakosokat szállítottak, a'
honnan az nagy Görög Országának hívatott.

81. *A' Tudományokba kik híresednek el?*

Thales Joniába, volt egy híres Philoso-
phus. Ekkor virágoztak a' hét Görög Böltsék u. m.
Solon, Thales, Pittacus, Biás, Chilo,
Cleobolus, Periánder. Továbbá Sapho,
Alcaeus, Aesopus's mások.

ÖTÖDIK IDŐ-SZAKASZ.

Cyrustól Nagy Sándorig, vagy a' Persiai
Birodalom' fundálásától a' Mácedo-
niai Birodalom' fundálásáig.
vagy 3446-tól 3648-ig.

82. *Hól fekütt Persia?*

A'siába, a' Persiai öböl, India, Tatár Or-
szág, a' Caspium tengere, a' Caucasus hegye és As-
syria között.

83. *Ki volt a' Persiai Birodalom' fundálója?*

Cyrus az Ástyáges unokája, a' ki Babilo-
niát, Mediát, Egyiptomot és Lydiát meg hódolta, 's
annálfogva a' Persiai roppant Birodalomnak funda-
mentomát meg vetette.

84. *Ki volt Lidiának Királya?*

Croesus, a' ki egész Kis A'siát bírta és vég-
hetetlen gazdagsággal birt; a' honnan ma is a' gaz-

dag embert hozzá hasonlítják, de Cyrustól meg győztetett.

85. *Hát Cyrust végre ki győzte meg?*

Tomiris a' Scythák Királynéja, a' ki a' Cyrus fejét le vágatván egy vérral töltött vederbe tette, 's ezt iratta reája: lakjál jól most vérral, melynek örökké szomjuhozója voltál.

86. *A' Persák mindig szerentsések voltak é a' Görögök ellen való háborukba?*

Nem, mert Miltiades meg verte Dáriust a' Marathon mezején Görög Országba; Themistokles Xerxest Salamis szigeténél.

87. *Mikor a' Persák a' Görög Társaságokkal nem bírának hogy gyengítették őket?*

Úgy, hogy egymás között igyekeztek őket egyenlenségbe hozni, 's ekkor a' gyengékbeket az erősebbek ellen segítették.

88. *Mitsoda had támad ekkor Görög Országba?*

A' Peloponésusi a' Spartaiak és Athénébéliek között, mely 28 esztendeig tartott; melynek végével a' Spártaiak az Athénébéliek felibe kerekedtek.

89. *Mitsoda más Társaság emelkedik fel még Görög Országba?*

A' Thébébélieké Epaminondas alatt, a' kik rövid időn mind a' Spártabélieket, mind az Athénébélieket el nyomják.

90. *Végre mind ezeket a' Társaságokat ki hódolja meg?*

Filep Mácédonai Király a' Nagy Sándor

dor apja, a' ki ezeket egymás ellen segijtvén, utoljára mind hatalma alá hajtotta.

91. *Mitsoda nagy embereik vóltak ebbe az időbe a' Görögöknek?*

Ebbe az időbe éltek Aristides, Alcibiades, Pericles, Themistokles, Miltiades 's mások. Híres képfaragojok vólt Phidiás; híres képfestők Zeuxis és Apelles; poéták Aeschilus, Aristophanes, Pindarus, Anacreon; híres Orátorok Isocrates és Demosthenes; nagy Philosophusok Pythagorás, Sokrates, Plátó 's mások; historicusok, Herodotus, Thucydides, Xenophon 's mások.

92. *A' Romaiakra' Consuli hatalomnál nagyobb állítottak fél mi vólt az?*

E' vólt a' Dictátori hatalom, mely tsak fél esztendeig tartott, a' ki tselekedetéről számot adni nem tartozott.

93. *A' Tarquinius "ki üzetése után a' Rómaiak folytattak é hadat?*

Igen a' szomszéd népekkel, a' kiket Tarquinius Roma ellen lázasztott. Ezek között a' Sónoni ai Gallusok jöttek Brennus nevű vezérek alatt a' Rómaiak ellen, őket meg verték, Romát elfoglalták és elégették, 's mikor már a' Capitoli umot is ostromolnák Camillus, a' kit az előtt számkivetésbe küldöttek vólt, újra elé hivatott, a' ki a' Gallusokat meg verté, el kergette és Rómát meg szabadította.

94. *A' köz nép miért költözött ki Rómából? 's meddig nem ment vissza?*

Azért, hogy a' gazdagoknak felettébb ellévén adósodva, azoktól nyomorgattatott, az Anien vi-

zén 'tul annakokáért egy hegyre fel ment, és addig
viszsa nem tért, míg az ő kebeléből néki szószólló
nem adattatott, a' kinek igen nagy volt a' hatalma.
(Tribunus plebis).

95. *Mikor a' Pátriciusok a' Törvényeket kedvek
szerént magyaráznák, hogy orvasolták meg a'
Rómaiak a' dolgot?*

Tíz válassztott férfiakot küldöttek Görög Ország-
ba, a' kik onnan a' Törvényeket tizenkét táblákra
fel metzve el hozták, melyekkel osztán éltek a' Ró-
maiak.

96. *Mivel foglalatostkodtak ebbe az időbe leg in-
kább a' Rómaiak?*

A' szüntelen való hadakozással, a' mibe annyira
elhiresednek, hogy majd az egész földet hatalmuk
alá hajtják.

97. *A' 'Sidóknak ki adott a' Palaestinába való
viszsa menetelre szabadságot? 's ki jobbitot-
ta igazgatásokat és vallásokat?*

Cyrus, minekutánna 70 esztendeig a' fogságba
lettek volna. Viszsa mentek mintegy 43 ezeren, a'
kik a' Jérusálemi Templomot is újra fel építették.
Azonba Persiába is igen sokan maradtak, már
ott nagyon el gazdagodva lévén. Igazgatásokat és
Vallásokat jobbitotta Esdrás és későbbre Néhé-
mias.

98. *A' Sinaiaknak ki volt ekkor egy nevezetes
emberek?*

Confucius, a' ki az ő erköltsöket formálta
's őket a' természeti vallásra tanította.

HATODIK IDŐ-SZAKASZ.

Nagy Sándortól a' Kristusig, vagy a' Ma.

cedoniai Birodalom' nevedésétől fogva a'
Keresztyén vallás' kezdetéig.
vagy 3648—3985.

99. *Ki volt Nagy Sándor? hogy neveltetett? 's
mikor kezdett uralkodni?*

Nagy Sándor volt Filep Macedoniai Királynak a' fija, a' kiből még gyermek korába kitetszett, hogy valaha nagy ember fog lenni. Az atya őtet nagy gondal neveltette, hogy valaha méltó következője lehessen. Nevelői voltak Leonidas, Lysimachus és Aristoteles. Még nem volt husz esztendő mikor az uralkodást átvette, az atya egy Pausaniás nevű embertől meg ölettetvén 3648-ba Kristus előtt 337 esztendővel.

100. *Mitsoda hadra készült Filep, mikor meg ölettetett és Sándor azt folytatta é?*

A' Persák ellen való hadra, a' kiknek Királyok akkor volt Dárius Codomannus egy békesség szerető Fejedelem, de nem elég erőss arra, hogy a' hanyatlani kezdett Birodalmat az eleséstől meg tartsa. Sándor maga is elment a' Görögök közönséges gyűlésére, és ott magát a' Persák ellen Fő vezérnek nevezette.

101. *Uralkodása kezdetén kik akartak tőlle elpártolni? 's mit tselekedett Thébével?*

Az Illyriaiak és Thráxok, ezeket haddal az engedelmességre kényszerítette. Azonba meg halja, hogy a' Thébébéliek ellene fegyvert fogtak hirtelen ellenek ment, a' Várost meg szállotta, meg vette és elrontotta, a' lakóssok közül hat ezeret levágotott, 30 ezeret a' mint Diodorus mondja,

rabszolgaságra el adatott. Tsak a' papoknak és a' Pin d a r u s poéta maradékinak kegyelmezett meg.

102. *Húny ezer emberrel ment Dárius ellen? 's mitsoda ütközetekbe győzte meg őtet?*

Harmintz öt ezerrel és meg győzte Dáriust előbbben Bythiniába a' Granicus vizénél, azután Issus várossánál, végre Gaugamelánál vagy Arbelánál, a' hól azt mondják, hogy Dáriusnak egy millioból álló serge volt.

103. *Mi lett Dáriusnak kimenetele?*

Az, hogy midőn ezen utolsó ütközet után elfutott volna a' Bactriánusoknak két fő emberei által Bessus és Nabarzanes által meg öltetett.

104. *Azután miket csinált Nagy Sándor?*

Azután bé járta Syriát, Palaestinát és Egyiptomat és azokat elfoglalta; Persepolisba Persiának fő várossába magát az itálnak és bujaságnak adta, ittass korába a' várost a' Thais kedvéért fel égettette: magát Jupiter gyanánt tiszteltette; Clytust egy vitéz Tisztjét és barátját meg ölte azért, hogy ebéd közbe az attyát ditsérni merte. Így tett másokkal is. Azután által ment Indiába, és ott a' Gangesen is túl akarta sergeit vinni, de azok követni nem akarták. Viszsa jött tehát Babilonba és ott nagy plánumokat forgatott elméjébe, de egy vendégségbe hirtelen meg betegedvén kevés napok alatt meg holt 32 esztendőskorába. Nagynak neveztetik addig hallatlan nagy és mérész tetteiért. —

105. *A' Nagy Sándor halála után ki lett az ő következője?*

Ő halála előtt azt mondotta, hogy a', méltóbb következzenek és gyűrűjét ujjából ki vonván Perdiccásnak adta, Azután az ő vezérei hosszú vetélkedés után Aridaeust, a' ki Filepnek természetes fija volt, Királynak esmerték, és ő Tútórol melléje adták Perdiccást.

106. *Hát a' Birodalommal mit csináltak?*

Azt Igazgatásokra (Satrapia) osztották; ezekbe igazgatók lettek, a' Sándor főbb vezérei, a' kik az ő familiája' ki halásával, azon Tartományokban, melyekbe voltak Királyi nevet vettek fel 's úgy emelkedett a' Sándor Birodalmából a' Macedóniai Ország Cassánder alatt; Thraciai Lysimachus alatt, Kis Ásia Seleucus Nicátor alatt, Egyiptom Ptólémeus alatt. A' kiknek maradékai igazgatták az Országokat addig, míg mind Római provinciákká lettenek.

107. *Milyen volt a' Görögök' állapotja a' Sándor halála után?*

A' Görögök, a' kik a' Filep idejétől fogva a' Macedoniai hatalom alatt voltak, a' Sándor halála után igyekeztek régi szabadságokat vissza szerezni. Erre nézve több szövetségek formálódtak Görög Országba, melyek közül nevezetesebbek voltak az Aetoliai és Achájai szövetségek de ezek is egymással veszekedvén utoljára mind Római provinciává lettek.

108. *Hát a' Tudományok és mesterségek hogy állottak ekkor a' Görögöknél?*

A' Görög szabadság elveszésével ezek is hanyatlottak, voltak még is sok tudos emberek közöttök

ilyenek voltak a' Philosophiába Aristoteles; Theophrástus, Zeno, Epicurus és Diogenes; a' po-
ésisbe Theocritus és Kallimachus; a' históri-
ába Polybius; a' mathesisbe Euclides, Archi-
medes 's mások.

109. *A' Rómaiak ebbe az időbe mi által lesznek
nevezetesekek?*

A' hadak folytatása által, milyenek voltak az
Etruskusok és Samnitesek ellen folytatott
hadak, ezeket a' Rómaiak hamar bé végezték, tovább
tartott a' Tarentumbeliek ellen való,

110. *A' Tarentumiak kit hívtak segítségül?*

Pyrhust az Epirusi Királyt, a' ki Luci-
us Aemilius Consult Éléfántjaival meg győzte,
a' miket még eddig a' Rómaiak a' hadba nem lát-
tak volt.

111. *Azulán kit küldöttek Pyrrhus ellen a' Ró-
maiak?*

Fábriciust, a' ki emberségével és igazság
szeretetével győzött; ugyanis mikor nem meszsze
lenne Pyrrhushoz, a' Pyrrhus orvossa hozza ment és
azt ígérte, hogy urát méreggel meg ölné ha Fáabri-
cius neki valami jutalmat adna. Fábricius az
orvost Pyrrhushoz vissza küldötte és meg írta neki
hogy vigyázna magára. Pyrrhus ezt látván háládatos-
ságból a' nála lévő Római hadi foglyokat fizetés nél-
kül vissza bocsátotta és Cineást a' békességért Ró-
mába küldötte.

112. *A' Cartágóbéliek ellen hány hadat folytat-
tak a' Rómaiak?*

Három hadat, melyek közül az első 25 eszten-
deig tartott, melybe Attilius Regulus meg győzte

a' Cárthágobélieket, de ezek a' Lacedaemonbeliek által fel segítettvén Regulust meg verték és elfogták, 's keménységéért hasonló keménységgel büntették meg.

A' második had tartott 18 esztendeig, melybe Hannibál több rendbe meg verte a' Rómaiakat, nevezetesen Canaenál, a' mit á' Rómaiak meg halván el akartak a' városból félelmekbe futni, de a' Rómaiak is meg verték Hannibált Zámánál Afrikába Scipio Africánus Consulságába, melyet békesség követett.

113. *Hát a' harmadik had hány esztendeig tartott 's mi lett vége ?*

Ez tartott 32 esztendeig, melynek, Cárthágó eltöröltetése lett a' vége. A' város meg gyujtatván 17 nap égett, Scipio Aemiliánus lévén oda küldetve, mikor a' várost tűzbe borulva látta, könnyekre fokadott,

114. *Ebbe az időbe Rómába az első hazafiui háború kik között volt, és melyik kerekedett feljül ?*

Márius Sylla és Cinna között az urakodásra való vágyás és a' ragadozás kívánsága ingerelvén őket. Sylla feljül kerekedett 's az ellenkező részen lévőket ezerenként ölette meg, magát Dictátornak tétette, melyet négy esztendeig folytatván, le mondott rolla, és azután magát el vonva magános életet élt.

115. *Hová való Király volt Mitridates és miért folytattak a' Rómaiak ellene hadat ?*

Volt Kis Asiába Pontus Tartományának Királya, a' ki Birodalmát terjeszteni kívánván több szomszéd Fejedelmeket meg hódolt, a' kik a' Ró-

maiaknak baráti vóltak, és a' Rómaiakat egész kis Asiába egy nap mind megölette.

116. *Hiket küldöttek a' Rómaiak ellenre ? 's mitsoda szerentsével ?*

Elsöbben Syllát, a' ki Mithridatest Görög Országba és Asiába is meg verte. Azután Lucullust, a' ki Mithridátest ámbár a' veje Tigranes az Arméniai Király segijtette, még is meg gyözte. Ekkor hozta bé Lucullus Cerasontéból a' tseresznyét Európába. Végre Pompejust, a' ki a' Mithridates, Tigranes és más Fejedelmek Tartományait elfoglalván a' Birodalom határát egész az Eufratesig terjesztette ki. Mithridates magát utoljára méreggel ölte meg és Országá a' Rómaiak kezébe maradt.

117. *A' Catilina egybe esküvését Hazája ellen, ki fedezte fel 's azért hogy neveztetett?*

Cicero, a' ki akkor Consul lévén fel fedezte az egybe esküvést, Catilinát a' városból kiüzette, a' honnan ő a' Haza megtartójának neveztetett.

118. *Mi vólt a' Pompejus és Caesar között való hazafiui hadnak az oka ? 's mi lett a' kimenetele ?*

A' vólt az oka, hogy mind a' ketten nagy tekintü és hatalmú emberek lévén, egyik is a' másikinál kisebb lenni a' Birodalomba nem akart. A' honnan hadra került a' dolog, meg ütköztek 3936-ba Thessaliába a' Pharsaliai mezőken, a' hól Pompejus meg győzettetett, és futott Egyiptomba, a' hól meg ölettetett. És így Caesar az elsőséget elnyervén magát örökös Dictatornak tétette.

119. *Hát a' Caesar szerentséllensége mi vólt ?*

Az , hogy igen kevélyen uralkodván és a' Római Tanács szabadságát el nyomván egybe esküvés lett ellene, melynek fejei vóltak Brutus és Cassius és a' Tanácsba 23 szurással agyon szuratott.

120. *Antonius és Octávius között hol esett a' határozó ütközet ?*

Epirusnak Actium nevü tengerbe nyúló hegyénél 3958-ba a' hól Antonius meg győzöttetvén ment Egyiptomba a' feleségéhez Cleopátrához , a' hól a' kárdjába ereszkedvén meg hólt. Octavius pedig lett a' Római Birodalomnak első Tsászára, a' ki alatt a' Kristus született, 's azzal a' respublikai igazgatásnak vége szakadott,

121. *A' Tudományokba kik vóltak nevezeteseek ebbe az időbè a' Rómaiaknál ?*

A' Pó és isbe Lucretius , Virgilius , Horatius , Ovidius , Catullus , Tibullus és Propertius. A' Históriaba Salustius , Livius , Cornelius Nepos , es Julius Caesar. A' Philosophiába Cicero 's mások.

ÚJ HISTÓRIA.

ELSŐ IDŐ-SZAKASZ.

A' Krisztustól Theodosiusig, vagy a' Keresztyén Vallás' kezdetétől a' népek' nagy vándorlásáig. vagy 1—400.

122. *Mikor született a' Kristus ?*

A' Kristus született mintegy négy ezer esztendőkel a' világ teremtetése után Bethlehembe

Judának várossába Máriától, a' ki a' Dávid Király familiájából való volt.

123. *Hi volt a' Kristus?*

Volt a' keresztyén vallásnak szerzője: tanította a' 'Sidokat, és tudományát tsuda tételekkel meg erősítette. Elő adta az embereknek kötelességeit 's meg mutatta a' virtus' útját, mely az örök boldogságra viszen.

124. *Miért üldözték őtet a' 'Sidók?*

Azért hogy nem volt valami nagy Fejedelem, vagy hatalmas hódoló, a' milyennek képzelték űk a' meg ígért Messiást, és őtet a' 'Sidó Vallás ellenségének lenni gondolták, a' honnan Keresztfára feszítették, de harmad nap múlva fel támadott, és negyven nap múlva fel ment a' Menybe, a' mint előre megmondotta volt.

125. *Menybe menetele után hogy terjedett a' Heresztény Vallás?*

Az ő tanítvánnyai a' 12 Apostolok által, a' kik tsuda tévő erővel voltak fel ruházva, olyan szerenstésen terjedt pedig, hogy rövid időn a' Római Birodalom nagy része keresztyénné lett.

126. *Mi által avattattak be a' Heresztények a' Vallásba? és hogy maradott a' meg a' maga tisztaságába?*

Bé avattattak a' Keresztiség által és a' szent életre való magok elkötelezése által. Hogy pedig a' Keresztyén Vallás, a' maga tisztaságába meg maradjon Öregeket és felvigyázókat (Presbiteri — Episcopi) tettek az Apostolok és tudományokat le irták.

127. *Milyen characterűek voltak az első Heresztények?*

Tiszta erköltsűek, még ellenségeiket is szerették, hív alatt valók, nagy lelkű polgárok, békességes tüdő marttyrok, egy boldogabb életnek reménysége alatt, még is üldöztettek a' Pogányoktól.

128. *Mik voltak az üldözéseknek okai?*

Azok: hogy 1-ben a' Keresztyének a' Rómaiak vallását meg vetették, szentségeiket meg utálták, a' honnan nem csak kevélyeknek, hanem a' köz békeség és tsendesség meg háborítóinak tartattak.

2-szor Templomaiak, oltáraik és papjaik nem voltak azért istentagadóknak tartattak 's annálfogva hüntetésre méltóknak.

3-szor A' Papok azt mondták, hogy a' meg haragudott Istenek azért látogatnák annyi nyomorúsággal a' Birodalmat, hogy a' Keresztyéneket meg szenvednék.

129. *Az üldözések számát meg lehet e határozni?*

Nem, mert azok Nérótól fogva Constantinusig szüntelen tartottak, ha nem egyforma mértékbe is. Azonba tizet számlálnak.

138. *Mi volt az oka, hogy a' Heresztyén Vallás hanyatlani kezdett?*

Az, hogy az Apostolok ideje után a' Tanítók többet akartak hozzá adni, mint Jézus tanította volt. A' szent írásbeli helyeket rosszul magyarázták, hamis és idegen vélekedéseket elegyítettek abba, úgy hogy a' keresztyén Vallás majd csak külső tzeremoniává változott által.

131. *Augustus egyedül való uralkodó lévén, mitsoda két embernek segítséggel élt leginkább?*

M a e c e n á s n a k , a' ki neki Tanátsossa volt,

a' Tudományoknak és Tudósoknak pártfogója ; és Agrippának , a' ki vitéz és nagy hadi ember volt.

132. *Hol és mikor holt meg Augustus ?*

Meg holt Campániának Nola nevü Várossá-
ba a' Kristushnak 14- ik esztendejében.

133. *Az Augustus Házából való uralkodók melye-
nek voltak*

Mind kegyetlenek és mindenféle vétkekkel telye-
sek , a' kik csak azért említettnek meg , hogy vét-
keik elkerültessenek. Ilyenek voltak Tiberius ,
Caligula , Claudius és Néró.

134. *Hát azután milyen Császárok következ-
tenek ?*

Azután következett Vespasiánus egy bölts ,
nagy lelkű , és vitéz Fejedelem , a' ki a' Birodal-
mat a' fel bomlás' veszedelmétől meg óltalmazta. A'
fija Titus ritka jóltévőségéért az Emberi nem'
szeretetének és gyönyörűségének nevezte-
tett , a' ki azt mondotta , hogy azt a' napot el-
vesztette légyen , a' melyen valakivel jól nem tett.
Ő alatta temette el a' Vesuviusból ki omlott tűz és
hammu Herculenum és Pompeji Várossát.

135. *Kik még említést érdemlő Császárok ?*

Trájánus , a' ki Detebalust a' Dacusok Királyát
meg győzte és Dáciát Római provinciává tette. Ha-
driánus 138- ba , a' ki igazság szerető Fejedelem volt,
egész Birodalmát bé járta és kegyelmességének min-
denütt jeleit adta ; azt szokta ugyanis mondani , hogy
az uralkodónak olyannak kell lenni , mint a' napnak ,
mely a' földnek minden részeit meg világosítja. Ana

ioninus Pius, és Antoninus Philosophus alatt valóság-
gal arany ideje volt, a' Birodalomnak: Azután ha-
nyottlott.

136. *Ki volt az első Keresztyén Császár ?*

Nagy Constantinus 324-be a' ki a' Keresz-
tyén Vallást bé vévén törvényessé tette a' Birodalom-
ba. A' Császári lakhelyet Romából Bizántium-
ba által tette mely rólla Constánzinápolynak
nevezelett. Utánna Julianus Apostata üldözte
a' Keresztyéneket.

137. *Hogy volt azután a' Birodalom' dolga ?*

Roszszul: mert az idegen nemzetek bé fogadtat-
ván a' Birodalomba, mint a' Gothusok, annak
Tartományait pusztították, 's annálfogva annak egy-
be omlását sietették.

138. *Theodósius mivel ártott a' Birodalomnak ?*

Azzal, hogy azt két fiai között fel osztotta, hogy
a' napkeletit Arcadius, a' nap nyugotit Hono-
rius birná és igazgatná: Meg holt Theodosius
395-be.

139. *Hát a' Tudományok hogy állottak ebbe az i-
dő szakaszba ?*

A' Birodalom hanyatlásával a' Tudományok is
hanyatlani látszottak: Váltak még is a' Romaiaknak
nevezetes íróik: Ílyenek a' Poésisbe Lucanus,
Phaedrus, Persius, Juvenalis, Martialis és Clau-
dianus. A' históriába az ifjabb Plinius, Tacitus,
Svetonius, Curtius, Florus és Justinus. A' Phi-
losophiába Seneca, Epictetus, Plutarchus 's má-
sok.

MÁSODIK IDŐ-SZAKASZ.

Theodósiustól Mahumedig vagy a' népék'

nagy vándorlásától a' Mahumed vallása
kezdetéig vagy 400—622.

140. *Ki következett Theodosius után?*

Az ő két fiai Arcadius és Honorius; de még tehetetlenek lévén az uralkodásra az elsőnek Turtora volt Rufinus a' ki Galliából származott a' másinak Stilico egy Vandalus:

141. *Ezek hogy gyengítették a' Birodalmat?*

Úgy, hogy egymással egyenetlenkedtek, tsak a' magok hasznokat keresték és egymást el nyomni törekedvén a' Birodalmat gyengítették, a' mit a' Rajna és Duna körül lakó népek észre vévén a' Birodalomba békét ütöttek:

142. *Kik ütöttek leg elsőbben békét?*

A' nap nyugoti Gothusok Német Országból Alaricus nevű Királyok alatt 400-ba Olosz Országba békét ütöttek és Romát elsőbben tsak meg szállították, de később elfoglalván elpusztították 410.

143. *Hol fundáltak ezek Országot?*

Déli Frantzia Országba 's tsak nem egész Spanyol Országba.

144. *Hát a' Vandalusok; más Német nemzet, hol fundáltak Országot?*

Afrikába a' közép tenger partján, a' hol hajdon Cárthago feküdt és a' mit akkor a' Rómaiak birtak.

145. *Hát az Anglusok és Saxok, más német nemzetiségek, hol tettek a' Birodalomba foglalást?*

Brittanniába, ugyanis a' Britannusok a' Pictusok és Scotusok ellen magokat nem

oltalmazhatván segítségül hívták az Anglusokat és Saxókat, a' kik a' Pictusokat és Scotusokat meg győzvén azoknak Országokat elfoglalták 449.

146. *Ezen költözködésekre kik adták az első mozditást?*

A' Hunnusok, a' kik az A'siai szélektől fogva már a' Dunáig és Pannoniáig terjedtek, a' honnan a' Gothusokat ki mozdították.

147. *Ki volt a' Hunnusóknak leg hatalmasabb Királyok?*

Atila, a' ki sok német nemzeteket maga mellé vett és Galliába ment, de Aetius Római vezértől a' Catalaunumi mezőken meg verettetett, azután 452-be Olasz Országot is kegyetlenül pusztította.

148. *Hogy eredt ekkor Velentze várossa?*

Ugy, hogy a' szomszéd vidékekről a' föld népe a' Hunnusok elől bé szaladott az Adriai tenger szigetjeire, a' hól lassanként egyesülvén formálták Venetia várossát, vagy Velentzét.

149. *Némely Herulus, Rugius és Vandalus katonák pártot ütven mit tselekedtek?*

Azt, hogy egy Odoácer nevű vezéretket Királynak választották, a' ki az ulolsó Római Császárt Romulus Augustulust elfogatta, Romát elfoglalta és 476-ba a' nap nyugoti Római Birodalmat el rontotta.

150. *Mitsoda más német nemzetek mentek még bé Galliába?*

A' Burgundiaiak és a' Frankusok, ezen utolsóknak Királya Clodoveus 486-ba Sya-

grius Római vezért meg győzvén magának Galliába új Országot fundált.

151. *Hát Olasz Országba újra kik mentek?*

A' nap keleti Gothusok Pannoniából Theodorik nevű Királyok alatt; és a' Longobárdusok hasonlóképpen Pannoniából Alboinus nevű Királyok alatt Narsestől hivatvatván oda; róllak Lombárdia ma is esméretes Felső Olosz Országba.

152. *A' Nap keleti Császárok között ebbe az időbe ki leg nevezetesebb?*

Justinianus, de a' maga érdemén kívül mert Bélisárius által győzte meg a' Vandalusokat és Narses által a' napkeleti Gothusokat 's azonba mind a' kettő iránt háládatlan volt. Tribonianus szedte egybe ő alatta a' Római Törvényeket, melyek az ő neve alatt ma is esméretesek.

153. *A' népek ezen elő számlált költözködései hogy neveztetnek?*

Népek Vándorlásának, vagy a' nap nyugoti Birodalomnak az idegenek által való lerontásának.

154. *A' Vallásnak és tudományoknak ábrázatja milyen volt?*

Igen szomorú, mert régi fénnnyéből minden nap alább szállott; a' tudatlanság terjedvén, a' babona a' vallást, a' melyel az elmúlt századba meg kezdett vala vesztegetődni, tsak nem egészen el nyomta. —

HARMADIK IDŐ-SZAKASZ.

Mahumedtől Nagy Károlyig vagy a' Mahumed vallása kezdetétől a' nap nyugoti Császárság kezdetéig,

622 — 800.

155. *Ki volt Mahumed?*

Mahumed volt egy Meccából származott Arabs, előkelő nemzettségből. A' szüléit hamar el vesztvén a' kereskedésbe neveltetett, meglehetősen elméleti tehetséggel bírt, 's kivált tüzes képzelő erővel; ékesen szolló volt, másokat meg nyerő, nagy próbákra alkalmas tudomány nélkül.

156. *A' kereskedést elhagyván min kezdett gondolkodni?*

Azon, hogy a' maga nemzetének, az Arabsoknak, a' kik bálvány imádók voltak, egy tisztább vallást adjon.

157. *Mikor tanítani kezdett mit kívánt elhittetni követőivel?*

Azt, hogy a' mit ő tanítana Isteni kijelentés lenne, a' ki Gábriel angyal által jelentené azokat ki néki, és tsuda tételekkel is igyekezett azokat meg bizonyítani.

158. *Hol talált nagy ellent állásra?*

Meccába a' hazájába, a' honnan Medinába kellett szaladni, hogy a' veszedelmet elkerülje. Ez a' futás történt 622-be Julius 16-dik napján, a' honnan számlálják a' Mahumed követői a' magok esztendeiket, mely Héjirának vagy Hedschrának nevezetik.

159. *Hogy terjesztette a' maga Vallását?*

Tanítás, alattomos meg tsalás, fegyver és kegyet-

lenség által, úgy hogy mikor meg holt 632-be egész Arabiába az ő Vallása volt az uralkodó.

160. *Mik az ő Vallásának főbb tanításai?*

A' következők: csak egy Isten van és Mahumed ezen Istennek követje vagy Profétája; minden nap ötször kell imádkozni, — a' szegényeknek almisnát kell osztogatni; — a' kilentzedik hónapba böjtölni kell; — minden hívőnek leg alább egyszer életébe Meccába butsura menni. Ezekhez adta még az Isten változhatatlan végzéséről, a' környülmetelkedésről, a' paraditsomról, a' borital meg tiltásáról, és a' sok feleségüségről való tanítást is 's a' t.

161. *Az ő követői hogy neveztetnek? 's tudománnya hól van meg írva?*

Arabs nyelven neveztetnek Moslemineknek vagy hiveknek, innen a' Musulman nevezet. Tudománnya a' Koránba vagy Alkoránba vagy meg írva, mely olyan nálok, mint nálunk a' Biblia.

162. *Ki következett Muhumed után?*

Abubecker, a' Mahumed ipja, a' ki mind a' vallásnak mind az országnak feje lévén Calipha nevet vett fel, mely annyit teszen mint a' Mahumed következője, helytartója, mely névvel azután az Arabsok Fejedelmei éltek,

163. *Kik még nevezetesek és miket műveltek?*

Nevezetes Omár 637-be a' ki Syriát, Palestina't és Egyiptomot elfoglalta és ott az Alexandrai Bibliothékát elégette. Elfoglalta Persiat, által ment Indiába; azután terjesztették az Arabsok vagy Saracenusok A f r i k á b a,

által mentek Spanyol Országba, elfoglalták Sárdiniát és pusztították Siciliát. Almansur egymás Calipha a' tudományokat is előmozdította.

164. *A' Francusok Királyai Clodoveus után milyenek voltak?*

Nagyon tehetetlenek, a' honnan némely fő emberek, a' kik a' Státusnak főbb hivatalait folytatták nagy hatalmat szerettek magoknak, és méltóságokat familiájokba meg örökösitettek, ezek Májor domusoknak hivattattak. Ilyen volt Martel Károly és utánna a' fija Pipin, a' ki Királyt a' Thronusból ki taszította és azt maga elfoglalta.

165. *Pipinus a' Ravennai Exarchátust ki segítségével vette vissza a' Longobárdusoktól? és kinek ajándékozta?*

A' Római Püspök segítségével 755-be melyet is neki ajándékozott. Innen van ma a' Pápának közép Olasz Országba birtoka, mely azután többre szaporodott.

166- *Ki erősítette meg ezt az ajándékot?*

A' Pipinus fija Nagy Károly, a' ki majd nyugoti Császár lészen. Ő hódolásokat téssen Spanyol, Német és Magyar Országokban. Spanyol Országba az Arabsok birtokának nagy részét elfoglalja. Német Országba 30 esztendő háború után a' Saxokat meg hódolja, és az Avaréseket Magyar Országba.

167. *Mik kiváltképpen a' Nagy Károly érdemei?*

Az, hogy a' Keresztyén vallást terjesztette, a' Saxokat Vittekind nevű vezérekkel arra által vitte,

melybe ötlet egy Vinfrid vagy Bonifacius nevű Angliai szerzetes segítette. Püspökségeket fundált. A' Tudományokat jobb karba hozta; Alcuinus és Béda nevű Szerzeteseknek tanátsából iskolákat és Bibliothékákat állított fel, és a' tudósokat meg jutalmaztatta.

168. *Milyen volt állapotja a' napkeleti Birodalomnak ebbe az idő-szakaszba?*

A' belső háború miatt mind inkább hanyatlott. Az Arabsok egy felől egy szép provinciáját elfoglalták, magát Constantinápolyt is többször ostromolták, melyet a' görög tűz' segítségével, mely a' víz alatt is égett, oltalmazhatták meg, melyel az Arabsok hajóit elégették. Más felől a' Bulgárok nyomorgatták a' Birodalmat.

169. *Leo Isauricus mitsoda rendelést hozott a' képekre nézve?*

Azt, hogy a' Templomokból az egész Birodalomba minden képek ki hányattassanak. A' miből a' Birodalomba nagy zendülés lett. Ekkor vont ki magát Róma a' Görög Császárnak való engedelmesség alól, és adta magát a' Francus Királyok alá.

NEGYEDIK IDŐ-SZAKASZ.

Nagy Károlytól hetedik Gergely Pápáig,
vagy a' Napnyugoti Római Császárság' kezdetétől a' keresztes háboruk kezdetéig vagy

800—1096.

170. *Nagy Károly hól? mikor és ki által koronáztatott meg napnyugoti Császárnak?*

Rómába 800-ba éppen Karátson első napján

3-dik L e o P á p a által. Vólt Császár 14 esztendeig, mert meg hólt 814-be hagyván a' fiját K e g y e s L a j o s t maga után következőnek.

171. *Lajos a' Nagy. Károly fja mitsoda hibát tselekedett?*

Azt, hogy a' Nagy Károly Birodalmát három fiai között fel osztotta. A' honnan három különbözö Országok formálódtak ki, u. m. O l a s z, F r a n t z i a és N ó m e t Országok.

172. *Melyik Német Császár hívta a' Magyarokat segítségül?*

Arnulf Német Császár Zventibáld Morvai Fejedelem ellen, a' kik is nagy szolgálatot tettek ekkor a' Császárnak, mert Zventicáldot meggyőzték. De azután sokszor bé ütöttek Német Országba és annak Tartományait pusztították; a' mitől azután szoktak el, minekutánna Madarász Henrikől Merseburgnál, és Ottótól Augsburgnál erőssen meg véreztettek 934-be és 955-be.

173. *Melyik Német Császárnak vólt 7-dik Gergely Pápával baja 's mi felett?*

Negyedik H e n r i k n e k az úgy nevezett Investitura felett, mely abban állott, hogy az Ersekeknek és Püspököknek kihalások után ujoikat a' Császárok választattak, melynek jeleül az ujonnan választatnak egy gyűrűt es püspöki páltzát küldöttek. Addig pedig mig új választatnék az Erseki és Püspöki jóságoknak jövedelmeit ők vették. És ezt akarta a' Pápa magáévá tenni.

174. *Henrik által adta é az Investitura jussát? 's mi lett ennek a' következése?*

Nem adta által, a' miért a' Pápa ötet 1075-be

Rómába menni parantsolta. Henrik nem ment el, hanem a' Vormátiai egyházi gyűlésbe a' Pápát a' pápaságból le vetette. Gergely azért meg haragudván, Henriket az Anyaszentegyház kebeléből ki tagadta, 's alattvalóit az engedelmesség hite alól fel oldozta. Ennek a' visszzálkodásnak lett osztán a' következése az a' gyalázatos poenitentia tartás, melyet Henriknek a' Canusiumi Kastély árkába ki állani kellett.

175. *Milyen ember volt Hildebránd vagy 7-dik Gergely Pápa?*

Fel volt ruháztatva mind azokkal a' tehetségekkel, melyek egy hodolóba meg kívántatnak, nagy eszü és mértéket felyül haladó mérészségű. A' honnan a' papságot arra a' magosságra emelte, a' melyen soha többé nem vólt. Azt akarta hogy minden Fejedelmek, Királyok és Császárok az ő vassallussai legyenek. A' papságnak a' házassági életet meg tiltotta, hogy ezzel is gazdagságát és hatalmát nevelné.

176. *A' Slavus nemzetből vagy Toth nemzetből ebbe az idő-szakaszba mitsoda Országok formálódnak?*

A' Német Országba lakók lassanként a' Német Császárok által meg győzettettek. A' Német Országon kívül lakokból formálódtak ki Toth, Horváth, Servia, Bosnia, és Dalmatia Országok; ezeken kívül Cseh, Lengyel és Muszka Országok.

177. *Mitsoda változás történik a' Magyarokkal ebbe az időbe?*

Az, hogy tsak nem általjába a' Keresztyén val-

lásra térnek. Szent István nálok első Apostoli Magyar Király leszén.

178. *Mitsoda más Nemzet tsinál nagy változásokat Európába?*

A' Normannusok Nemzete, a' mely Skandinaviából, a' mái Dánia és Svétiből ki jöven, mint bátor tengeri tolvajok, mindenfelé pusztit, későbbre Angliába, Frantzia Országba és also Olasz Országba foglalásokat teszen és ott meg telepedik.

179. *Az Arabiai Ghalifaság milyen volt ebbe az időbe?*

Ezen időszakasznak kezdetén az Arabiai Chalifák leg hatalmasabb Fejedelmei voltak az esmeretes világnak, a' tudományoknak pártfogói és hatalmas elő mozditói. De majd több Helytartók ki vonták magokat a' Chalifák hatalma alól, innen az ő hatalmok is hanyotlani kezdett. Kivált minekutánna némely tehetetlen Chalifák a' Törököknél ke-restek segítséget.

180. *A' Törököknek hol volt első hazájok? 's onnan hová jöttek?*

A' Törököknek első hazájok volt Turkestán Tartománnya a' Caspium tengere mellett. A' honnan ki jöven az Arabsoknál katonai szolgálatot tettek, azután a' Mahumed vallását bé vévén a' Chalifaságot is A'siába magokhoz vonták. A' Görög Császárnak Kis A'siai birtokait elfoglalták, és Solimán nevű Vezérek alatt Niceába uralkodó széket állítottak fel 1071.

181. *Hát a' Görög Birodalom' állapota milyen volt ekkor?*

Mint a' felyebbi idő-szakaszba, úgy ebbe is,

belső nyughatatlanságok, egybe esküvések, Császárok meg gyilkolásai, és tartós vallásos zűzrakódások miatt kivált tétetve, minden oltalom nélkül, a' Törökök, Bulgárok 's más népek bé tsa-pásainak, a' melyektől az rongáltatván hanyothomlok sietett veszedelmére.

182. *A' Tudományok hogy állottak ebbe az időszakaszba?*

Minden Tudomány, a' mi vólt, az Arabsoknál és Görögöknél állott leg jobb lábon. Az Arabiai Chalifák és Görög Császárok elő mozdították azokat. Némely Görög Császárok magok is tudósok vóltak, mint Leo philosophus és Constantinus Prophyrogenitus. Ez az idő szakasz azonba kevés tudósokkal ditsekedhetik.

Ö T Ö D I K I D Ő - S Z A K A S Z.

Hetedik Gergely Pápától vagy a' keresztes Háboruk kezdetétől Columbusig és Lutherig; vagy Amérikána felalásáig és a' Reformatióig.

1096—1520.

181. *Mivólt a' Keresztes Háboruknak kezdete?*

A' Keresztes Háboruknak kezdete a' vólt, hogy a' Constantinus idejétől fogva a' keresztyének a' Szentföldre, a' hól a' Jésus született, élt és meg hól, szent utazásokat tettek. Hanem minékutánna a' szentföld az Arabsok és Törökök kezére került, ez az utazás nehezebb és veszedelmesebb lett. Közönségesen sajnálták az A'siai Keresztyének sorát, és kívánták, hogy a' Szentföld a' hitetlenek kezéből mentől elébb vétessék ki.

184. *Különösön ki lármázta fel egész Európát ezeknek sorsa iránt?*

Egy Péter nevű Remete, a' ki Frantzia Országba Picárdiából származott. Ez meg járván a' szent földet Európának minden Országait bé utazta, és kívánta tölle' kitelhető ékesen szollással annak szükséges voltát meg mutatni, hogy azokon a' nyomorult Keresztyénekén segíteni kellene.

185. *Remete Péternél ki tett többet ezen Heresztes hadak el kezdődésére?*

Második Orbán Pápa, a' ki elébb a' Placentziai, azután 1095-be a' Klermonti egyházi gyűlésbe oda vitte a' dolgot, hogy ezek a' Keresztes hadak elkezdnének,

186. *Miért neveztetnek Heresztes hadaknak?*

Azért, hogy azt mondták, hogy ők a' János Keresztyének méltóságát akarnák a' hitetlenek ellen meg oltalmazni, innen mindenféle színű Kereszteseket varottak köntösseikre 's ezekről a' sokféle Keresztekről nagyon a' nevek.

187. *Mi volt a' katonáknak jutalmok?*

Minden addig tett és azután tejendő bűneiknek bocsánatja; ha pedig ezen szent kötelességet nem vállalták fel, vagy oda hagyták, az Anyaszentegyházból való kitagadás büntetésével fenyegették őket.

188. *Hány ilyen hadak számláltatnak?*

Rend szerint öt ilyen hadak számláltatnak, azonbanba számokat egész bizonyossággal meg határozni nem lehet, mert a' 11-dik század végétől a' 13-dik század végéig szüntelen tartottak. Az első rendetlen csoportot vezérelte Remete Péter, mely minekelőtte Constantzinápolyig jutott volna, elhullott.

189. *A' rendesebb hadakat kik vezérelték?*

Gotfried Bouillon Lotharingiai Hertzeg vezérelte az első, azután 3-dik C o n r á d Német Császár és 7-dik L a j o s Frantzia Király a' másodikat; Fridericus Barbarossa Német Császár a' harmadikat; F i l e p A u g u s t u s Frantzia és 1-ső R i c h á r d Anglus Királyok a' negyediket, ebbe részt vett 2-dik A n d r á s Magyar Király is; 9-dik Lajos Frantzia Király az ötödiket, mindnyájon igen kevés haszonnal.

190. *Miért nem lett jó kimenetelek ezeknek a' Keresztes hadaknak?*

Azért, hogy magok a' Fejedelmek is, a' kik ezekbe belé elegyedtek, egymás között egyenetlenkedtek. A' Görög Császárok pedig a' kik miattok leg többet szenvedtek, minden módon gyengítették őket. A' Keresztes nép pedig, tudatlan, gyűlevész és rendetlen emberekből állott, a' kiket fenytetkezni nem lehetett, és sokszor sem fegyverek sem öltöztetjek sem élelmek nem volt.

191. *Mitsoda Országok szenvedtek ezek miat leg többet? mitsoda Fejedelmek veszték el? és mi kára volt Európának benne?*

Leg többet szenvedtek Német Frantzia Országok és A n g l i a: El veszték benne Fridericus Barbarossa Német Császár és 9-dik Lajos Frantzia Király. Kára volt Európának azért benne, hogy sok millio emberét és teméntelen kintsét el vesztette miattok, igen sok Nemes familiák elhullottanak, az Országok, Királyaik oda lésvén, fel zavarodtanak.

192. *Hát éppen semmi hasznok nem vólt é a' Herzeszes hadaknak ?*

Vagy vólt valami hasznok is , mert az Európai népek szorossabb egybe köttetésbe jöttek ezek által , a' városi polgári rend fel emelkedését segijtették , a' kereskedés jobbult , mely a' Városoknak nagy gazdagságokat szerzett , a' tudomány és mesterségbeli ismeretek is bővültek.

193. *Hiknek vólt leg több hásznok ezekbe a' hadakba ?*

A' P á p á k n a k , mert a' hatalmasabb Fejedelmeket oda küldvén , azoknak Országaikba szabadon parantsolhattak , 's ezzel hatalmokat terjesztették. De hasznosok vóltak a' p a p s á g n a k közönségesen , mert igen sok emberek , nemesek és nemtelenek , ezen hadakba menvén jószágaikat a' papoknak vagy el adták , vagy el zálagosították , vagy éppen nekik ajándékozták , azzal a' reménységgel , hogy majd nagyobbakat fognak azok helyet kapni. Így a' pap-ság gazdagodott 's hatalma nevededett.

194. *Hik voltak még a' pápai hatalomnak erős Oszlopai ?*

A' Kolduló Barátok , milyenek vóltak a' B e n e d i c t i n u s o k és F r a n c i s c á n u s o k , a' kik a' szent széknak és 'a' vallásnak minden nemű szolgálatjára magokat elkötelezték.

195. *Mi állítatott most fel a' mi eddig hallatlan dolog vólt ?*

Fel állítatott a' S z e n t i n q i s i t i o , vagy Eretnekeket üldözö szék , mely az Eretnekek után vizsgálódott , azokat meg ítélte es meg büntette , ez a' hivatal pedig a' Dominicánusoknak adatott által.

1200.

196. *De hát a' Pápai hatalomnak senki sem szegzte é magát ellene ?*

Vagy igen Váldus Péter egy Lioni kereskedő Frantzia Országba, kinek követői V a l d e n s e s e k n e k hivattatnak; W i k l é f J á n o s egy Professor Angliába; H u s s J á n o s és P r a g a i H i e r o n y m u s Cseh Országba. Ezeknek tanítása különbözött az Anyaszentegyház' tanításától.

197. *A' két utolsóinak mi lett kimenetele ?*

A' lett kimenetele, hogy a' C o n s t a n t i a i közönséges egyházi gyűlésbe hivattattak 1414-be hogy ott tudományokat vonnyák vissza és hamisítsák meg, a' mit midőn tenni nem akartak volna elevenen megégettettek.

198. *Ebből mitsoda had indult ?*

A' H u s s i t á k hadja, melyet a' H u s s u s követői kezdettek, a' Hussus meg ölettetéséért felboszszankodván, mely tovább tartott 20 esztendőnél. És addig míg Z i s k a és P r o c o p i u s nevű Vézérek élt, meg nem békéltek. Végre meg hasonlottak egymás között, és úgy tsendesithette le őket 'S i g m o n d Német Császár és Magyar Király, a' ki osztán Cseh Király is lett.

199. *Mitsoda két dologgal ártottak a' Pápák magoknak ?*

Elsőbben azzal, hogy 5-dik Kelemen Pápa a' pápai széket Rómából Avennioba Frantzia Országba tette által 1305-be a' hól 72 esztendeig volt, a' mit az Olaszok Babiloniai fogságnak neveznek. — A z u t á n á r t o t t a k magoknak azon szakadás által, mely 1378 — 1428-ig, tehát 50 esztendeig tartott, mely idő alatt két és több Pápák is

volták egyszerre, a' kik egymást mindenképpen kisebbsíteni és gyengíteni kívánták, melyel tekinteteket vesztették.

200. *Német Országba a' Császári választásra nézve mik állittatnak fel?*

A' Hét választó Fejedelmek, azután 4-dik Károly Császár egy szabadság Levélbe, mely A u r e a b u l l á n a k hivattatik, ezeknek jussokat meg állítja és a' Császár választásnak módját is meg határozza.

201. *Mikor lett Helvetiá szabad Társasággá?*

A' 14-dik Századba, melyre A l b e r t Császárnak Helytartóji adták kemény magokvisseletével az első okot. Ekkor tette magát V i l h e l m T e l l nálok örökre emlékezetessé:

202. *Ki találta fel a' napkeleti Indiai utat? 's mikor?*

Egy V a s k o d e G á m á nevű Portugallus 1498-ba:

203. *Melyik Spanyol Király üzte ki az Arabso-
kat végképpen Spanyol Országból?*

Ferdinándus Catholicus, a' kinek felesége volt I s a b e l l a 1491-bé minékutánna azt 780 esztendőig birták volna.

204. *Hogy jutott ez a' Király Amerikának birtokához?*

Úgy, hogy C o l ü m b ü s K r i s t ó f o t egy G e n u a i hazafit 1492-be ő segítetté azon felfedező útjára hajokkal és egyebekkel, melyet napnyugot felé tett, a' honnan a' mit fel talált, azt a' F e r d i n á n d számára találta fel, 's innen lett a' Spanyoloknak Amerikába nagy birtokok. —

205. *A' Törökök mikor foglalták el Constantzini-
nupolyt ?*

El foglalták 1453-ba a' mikor a' Görög Császár
11-dik Constantinus Palaeologus el esett
's azzal a' Görög Birodalomnak vége lett.

206. *A' napkeleti Birodalom' eleséséből mi ha-
szon háromlott Európára ?*

Az a' haszon, hogy sok tudosok onnan kiköltöz-
vén, a' napnyugoti Országokba mentek, és magokkal
a' tudományokat is el vitték, a' honnan a' fel vi-
lágosodás lábra kapott.

207. *A' Tudományok előmozdítására mit tettek a'
13-dik századba ?*

Több Universitásokat állítottak fel, ilyenek a'
Parisi, Oxfordi, Heydelbergai, Paduai,
Bétsi, Prágai, Erfurti, Lipsiai, Tübin-
gai, Baseli 's mások.

208. *Mit találtak még fel a' tudományok' kön-
nyebb terjesztésére ?*

A' Könyv nyomtatás mesterségét,
melynek segítségével oltsó árron a' leg jobb könyve-
ket lehetett meg szerezni.

209. *Miket találtak fel még ebbe az idő-szakasz-
ba ?*

Fel találták, a' nagyító és messze né-
ző üvegeket; fel találták a' mágnestőt és a'
puskapor, a' melyek a' hajókázást és a' had
folytatást egészen meg változtatták.

210. *Az elő számláltakon kívül többet hól lehet
ezen Idő-szakaszból tanulni ?*

Minden Históriás könyvből, ha az em-
ber az Európai Országoknak és népeknek, úgy szin-

tén más világ részében lakó népeknek is históriáját rendre veszi, azt olvassa és tanulja.

HATODIK IDŐ-SZAKASZ.

Columbustól és Luthertől, vagy Amerika' feltalálásától és a' Reformációtól a' mi időnkig 1517—1833.

211. *Mitsoda két nevezetes dolgok kezdik meg a' hatodik Idő-szakaszt ?*

Első Amérikának fel találása, mely 1492-be történt Columbus Kristof egy Genuai fi által, mely osztán Americus Vesputiusról, a' ki utánna oda ment, Amérikának neveztetett. A' másik nevezetes dolog a' Reformatio.

212. *Mi volt tzelja a' Reformatiónak ?*

Az, hogy az Ekklesiába lassanként be tsuszott hibák, és vissza élések, a' papság magaviseletére, az Ekklesiái igazgatásra, és a' hit' tzikelyeire nézve jobbitassanak meg, és az Anyaszentegyház eredeti állapotjára tétessék vissza.

213. *Hól kezdődik az első Reformatio ? ki által ? 's mitsoda alkalmatossággal ?*

Német Országba Saxoniának Wittenberga nevű várossába Luther Márton által, a' ki ott Theológiát tanító Professor volt, akkor, mikor Tetzel nevű Dominicanus szerzetes ott, a' Moguntiai Ersek' engedelmevel a' bünbotsátó tzedulákot pénzért árulná.

214. *Luther ezt látván mit tselekedett ?*

Prédikállott ez ellen, és ennek helytelen és igaz-

ságtalan voltát igyekezte meg mutatni, sőt tovább ment, mert 1517-be October 31-dik napján 95 igazságokat ragasztott ki a' Vittenbergi Templom' ajtajára, melyeket a' szent Írásból meg táfoltatni kívánt, mely ha meg tevődött volna, minden kívánságáról le mondott volna.

215. *A' Pápa 10-dik Leo ezt meg halván mit tselekedett?*

Parantsolta hogy L u t h e r Rómába mennyen, de a' Saxoniai Választó Fejedelem, és az Universitas nem hotsátották el. Melynek az Anyaszentegyházból való ki tagadtatás lett a' következése. Segíjtője Luthernek volt M é l á n c h t o n F í l e p.

216. *Ugyan ezen idő tájban mitsoda más Reformátorok állanak elé?*

Ugyan ekkor elő áll U l r i k Z v i n g l i Helvetiába, a' ki Zürichbe elébb a' bünbotsáto tődulák ellen, azután egyéb viszsza élések ellen is kezdett prédikálni. Ennek némely vélekedései külömböztek a' Lutherétől. A' Zvingli tanításával meg egyezett a' C a l v i n u s J á n o s é, a' ki egy ékesen szolló Frantzia Pap volt, későbbben G e n e v a i Pap és Theológiát tanító Professor.

217. *Mitsoda Országokba vették bé a' Luther tanítását? mitsodákba a' Calvinusét?*

A' L u t h e r é t Német Országba, Dániába, Svétziába; de sok követői voltak, és vagynak Németalföldön, Angliába, Frantzia, Magyar és Erdély Országokba. A' C a l v i n u s é t Helvétziába, Hollandiába, Scotiába, a' Rhénusi Tartományokba, Frantzia, Burkus, Magyar és Erdély Országokba 's egyebütt is.

218. *Miért nevezetnek Protestánsoknak ?*

Azért, hogy 1529-be azon Országos végzés ellen, hogy a' Vallás dolgába a' további jobbításoktól meg szünnyenek, Protestáltak. Innen mondattnak Protestánsoknak.

219. *Mitsoda Egyházi Gyűlés tartatott ekkor ? és mi tzelből ?*

A' Tridentumi, mely 1545-be kezdődött és tartott 1563-ig, melynek a' volt a' tzelja hogy az Annyaszentegyházba mind a' főre mind a' tagokra nézve szükséges jobbítások tétessenek. De a' hátaozások közönségesen kielégítők nem voltak.

220. *Mitsoda hatalmas Szerzet átlittatik ekkor fel ?*

A' Jésuiták' Szerzete, melynek kezdője volt L o j o l a I g n á t z egy Spanyol elébb katona, azután Pap. Az ő társasága a' Pápától megerősített 1540-be. Ezek a' Fejedelmi Háznál gyontató Papok lettek, és az Oskoláknál tanítók. T z é l j o k a' volt, hogy a' Reformatiot minden következeiseivel egygyütt fel forgassák,

221. *A' Reformatioból mitsoda veszedelmes háboru fejlődött ki ?*

Az úgy nevezett 30 esztendő s háború, mely 1648-ba a' Vestpháliai békességgel végződött bé. Ebbe a' Protestánsoknak szabad vallásbeli gyakorlások meg esmértetett Német Országon, melynek más Országokra nézve is jó következeisei lettek.

222. *A' Reformatiónak a' tudományokra nézve mitsoda jó következeisei lettek ?*

Azok, hogy a' tudományok minden nemeibe a' leg nagyobb tudósok állottak elé, és a' leg jobb Könyvek lettek közönségessé.

223. *Etső Leóbold mikor veszi vissza Buda várát a' Törököktől?*

Viszsa vette 1686-ba miután szinte 150 esztendőig birták. A' után a' Zentánál való megveretetését a' Törököknek Eugenius által követte a' Károlyi-tzi békeség, 1699-be mely által Erdély az Austriai Ház' ortalma alá ment.

224. *Hát hatodik Károly nem folytatott é a' Törökök ellen hadat?*

Vagy igen kettőt, az elsőbe szerentsés volt, mert még Eugenius élt, ez végződött a' Passarovitz-i békeséggel 1718; a' másikba szerentsétlen, mert már Eugenius meg holt volt, e' végződött a' Belgrádi békeséggel 1739-be.

225. *Mária Theresiának kikkel volt háborúja?*

Azokkal, a' kik a' Károly halála után, az Austriai Tartományokhoz just praetendáltak, ezek között leg hatalmasabb volt 2-dik Fridrik Burkus Király, ez az Acheni békeséggel végződött bé 1748-ba. Azután folytatta a' hét esztendő's háborút ugyan Fridrik ellen, melly a' Hubertsburgi békeséggel végződött 1763-ba.

226. *Ebbe az időbe milsoda két nevezetes Királyaik voltak a' Frantziáknak?*

Negyedik Henrik és későbbre 14-dik Lajos a' kik Frantzia Országot a' jollételnek és hatalomnak leg magossabb póltzára emelték Európába.

227. *A' Hollandiai Respublica kinek a' jármát rázza le nyakáról és mikor?*

Második Filep Spanyol Királynak 1579-be nem szenvedhetvén az ő és Helytartói kegyetlenségét többet.

228. *Anglia nagyságának fundamentuma ki alatt vetődik meg?*

Ersébet Királyné alatt, a' ki a' Protestáns Vallást ujra bé vitte Angliába, és második Filepnek győzhetetlen hajos sergét semmivé tette 1588.

229 *Hát a' Muszkáknak ki volt egy híres Ural-kodójok ?*

Első Péter, a' ki a' Muszka Birodalomnak egészszen új formát adott, és annak későbbi nagyságának fundámentomát meg vetette. Sokat hadakozott 12-ik Károly Svétiai Királlyal, különböző szerentsével, a' kit utoljára Pultávnánál meg győzött 1709-be.

230. *Az Északi Amérikai szabad Statusok mikor lettek szabadakká ?*

1783-ba hosszszason hadakozván az előtt az Anglusokkal, a' kiőtől, mint azoknak Coloniájok, függettek. Ezen kiszabaduláskor halhatatlan nevet nyert nálok Washington.

231. *A' Frantzia Revolutio mikor kezdődött ?*

Kezdődött 1789, a' mikor is a' Monarchiából lett Respublika. Királyokat 16-dik Lajost és Királynéjokat Mária Antoniát meg ölték 1793-ba. Azután igazgatta Frantzia Országott a' Directorium, a' Consulok, ezek között Bonapárte első és örökös Consulnak neveztetett elsőben, azután 1804-be első Nápoleon név alatt 7-ik Pius Pápa által a' Frántziák Császárájának koronáztatott.

232. *Meddig bírta ezt a' méltóságot ?*

1815 ig ; a' mikor is a' Wáterlooi szerentsétlen ütközet után a' Párisi békességbe arról lemondani kényszerítetett, Szent Héléna szigetébe vitetett, a' hól meg holt 1821-be.

233. *Melyik volt a' mi időnkbe a' leg utolsó háború Európába ?*

A' Műszka Török háború, mely 1827-be kezdődött és 1829-be a' Drinápolyi békességgel végződött, melybe a' Muszka erő nagysága és a' Török erő tehetetlensége nyilván válóvá lett.

234. *Mitsoda más nevezetes dolgok történtek az újabb időkbe ?*

Igen nevezetes dolog az, hogy Don Pedro Brasiliai Császár, mint Bráganzai Hertzeg, a' Portugalliai Királyságról, melyet örökös jussal bírt, a' leánya 2-ik Donna Mária jóvára le mondván, abba az igazgatást által adta a' testvérének Don Miguelnek, míg a' leánya értkorúságra jutna. De Don Miguel 1828-ba magát Királynak kiáltatván ki, határtalan hatalommal és kegyetlenséggel uralkodott. Don Pedro a' Brasiliai Császárságból kiesvén, leánya ügyét felvette, serget gyűjtött 's Portugalliába ki szállott, 's magát Régensnek nevezvén, Oportót elfoglalta. Onnan hosszas ostromoltatás után későbbre Algárbiát és magát a' fő várost Lisbonát is magáévá tette. A' mérges hartz a' két testvér között máig is tart, a' hazafiui vér foly, az Ország szenved, a' nép pusztúl, mi leszen a' vége a' jövőndő mutatja meg.

235. *Mi történt még valami nevezetes ?*

Történt Párisba Frantzia Országba 1830-ba az úgy nevezett Juliusi revolutio, mert Julius 27-ik 28-ik 29-ik napjain történt, melybe 10-ik Károly az idősebb Bourbon ágból, a' Frantzia Thronust, a' nemzet jussainak megsértése miatt, elveszti, és helyébe az Orleáni Hertzeg, az ifjabb Bourbon ágból, Fílep Ljos hivattatik meg a' Frantzia Királyságra, a' melyet ő Julius 30-ik napján, a' meg ujjított chártára, a' kamarák' színe előtt meg esküvén, elfogadott. Ez mint egy elektromi szikra egész Európát bífutotta, és

mindenfelé nagy változásokat vont maga után. 10-ik Károly elébb Angliába vándorlott ki egész familiájával, onnan Csehországba jött Prágába, és most ott lakik.

236. *Mi nevezetes még a' mi értünkre?*

Nevezetes a' Lengyel nemzet' leg ujabb története. Sebessen egy mást fel váltó változások érték Lengyel Országot. 1807-be a' Tilsiti békességbe, már az előtt el daraboltatva lévén, a' Napoleon kívánságára, fel állítatott a' Varsoi Hertzegegség, és abba a' Nagy Hertzegi czimet elnyerte a' Saxoniai Király. 1815-be a' Bétsi Congressus a' Lengyel Királyságot vissza állította és Sándor Muszka Császárnak adván az orosz birodalommal egyesítette. Sándor új constitutiót adott a' Lengyeleknek, melybe nekik vallásos és polgári szabadságot ígért, de nem teljesítette, hanem önkény szerint uralkodott rajtuk, kivált minekutánna a' testvérét Constantin Nagy Hertzeget, mint a' Lengyel sergek' fő vezérét hozzájuk küldötte. 1825-be Sándor után Miklos Császár következén, ő sem könnyebbitett semmit a' nemzet' el nyomattatott sorsán. Azért 1830-ba ki üt a' szerentsetlen revolutio, a' nemzeti szabadság vissza szerzéséért, mely kemény vérontással kezdődött, rettenthetetlen batorsággal és vitézséggel folytatódott, végre még is a' Lengyelek fő várossokot Varsót 1831 el vesztvén, kívánt tzelt nem értek. A' Muszka nagy erő előtt meg kellett a' Lengyel vitézségnek hajolni, a' Lengyel sergek fegyvereket letévén, ki vándorlottak, vagy Sziberiába hurtzoltattak, a' constitutio el nyomatott, és 1832-be Lengyel Ország orosz Provintziává tétetett.

237. *Mi még nevezetes?*

Nevezetes Belgiumnak Hollándiától való külön

válása, mely két Országok a' Nápoleon Thronussa' öszve omlása után a' szövetséges fejedelmek által az Orániai ház uralkodása alatt azért köttettek öszve, hogy Frantzia Ország felől a' dolgok uj rendjének vég bástyául szolgáljanak. Ezek egygyütt formálták a' Német alföldi Királyságot. De a' két különböző nyelvű, karakterű, és vallásu népeket tökéletesen eggyesíteni nem lehetett. Némely rendszabások a' békételenséget még nevelték a' két nép között. A' honnan 1830-ba a' Belgák a' Frantziák' Juliusi revolutioját majmolván, törvényes uralkodójok ellen felköltek, Hollandiától külön váltak, és a' Belga Thronusról az Orániai házat kirekesztették, 's' hosszas válogatás és veszekedés után Szax-Coburgi Hertzeg Leopoldot, a' negyedik György Anglus Király özvegyen maradtott vejét Királynak választották, a' ki 1831 Brüsszelbe érkezvén a' Constitutiona a' hitet letette, és országolni kezdett, mely országlás hogy annál állandóbb legyen a' Filep Lajos Frantziák Királya leányát feleségül vette.

Ezen elválláskor Antverpiának tellegvára a' Hollandusok' kezébe maradtott, mellyet Chassé a' Wilhelm Király részére a' Frantziák ellen vitézül oltalmazott; de 1832-be Novemberbe még is, minden erejéből ki meritette lévén, a' Frantziáknak által adni kénytelen volt.

VÉGE.

Österreichische Nationalbibliothek

+2

